

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

11-2
februari 2002

bijen

MAA N D B L A D V O O R I M K E R S

Foto: PPO Bijen

Honingbij op aardbeienbloem

34

In Nederland worden per jaar ruim 1000 ha aardbeien in de open grond geteeld. Door gekoelde planten met tussenposen uit te planten zijn er van mei tot september bloeiende aardbeinvelden. De tuinders kunnen daardoor van juni tot oktober aardbeien oogsten van het open veld. Aardbeien zijn zelfbestuivend waardoor het niet nodig is om verschillende rassen bij elkaar te planten. Bij een buitenteelt is bestuiving van aardbeien meestal geen probleem. Door de zwaartekracht, de wind en de bestuivende insecten wordt het stuifmeel van de meeldraden van de basis van de bloem overgebracht naar de stampers op de bloembodem. De vruchtbodem van een aardbeienbloem bezit 50 tot 500 stampers. Als een stamper niet wordt bestoven groeit later het vruchtvlees onder deze stamper niet uit waardoor er misvormde vruchten ontstaan. In het voorjaar en in de herfst wordt er in Nederland ongeveer 100 ha aardbeien in kassen en plastic tunnels geteeld waardoor de aardbeien nagenoeg jaar rond aangeleverd kunnen worden. Omdat in kassen geen wind van betekenis aanwezig is, is de bestuiving van aardbeien bij bedekte teelten afhankelijk van bestuivende insecten. Bijen worden hiervoor het meest gebruikt. In januari en februari worden er al vele bijenvolken in de kassen geplaatst. Voor een goede bestuiving is bij deze teelt 1 bijenvolk per 1000 tot 1500 m² nodig. Ieder jaar zijn hiervoor ongeveer 1500 bijenvolken nodig.

Christ Smeekens, PPO Bijen

Van de redactie

Deze natte en vooral sombere zondag wordt goedgemaakt door de drukproeven van dit tweede nummer van *Bijen* jaargang 2002. Aan kopij geen gebrek: 37 bladzijden. We hebben maar ruimte op 32 bladzijden. U begrijpt het al, ons maartnummer is ook bijna vol, het gaat goed met *Bijen*, veel reacties en inzendingen van lezers. Daarvoor dank.

In dit nummer geen *Bijenplant in Beeld* van Arjen Neve. In deze jaargang wordt de *Bijenplant in Beeld* afgewisseld met de nieuwe rubriek: "Voor de imkertuin" geschreven door Gerard Schalk en Ellen Seldenthuis. Waarschijnlijk is het u ook opgevallen dat redactieleden regelmatig reageren op artikelen van andere redactieleden. Een en ander is een weerslag van onze discussies tijdens de redactievergaderingen die altijd kritisch en toch constructief zijn. De huidige redactie bestaat, enerzijds, uit leden die het bijenhouden zien als een natuurhobby. Anderzijds zijn er redactieleden die de landbouw- en productiefunctie van het bijenhouden meer centraal stellen. Kortom de redactie vormt een goede afspiegeling van de Nederlandse imkerpopulatie en dat geeft wel eens discussie maar komt zeker de inhoud van *Bijen* ten goede.

Marleen Boerjan

Aanpak van Amerikaans vuilbroed	35
Plant en bij	
Wildemanskruid (<i>Pulsatilla vulgaris</i>)	40
De rosse metselbij (<i>Osmia rufa</i>)	Pieter van Breugel 41
Praktijk	
Van imker tot imker	Ko Zoet 43
Bestuivingsregeling 2002	Jan Beekman 44
Antwoord uit de praktijk	Mari van Iersel 44
Het bijenvolk	Mari van Iersel 45
Imkerervaringen	Jan Ottens 46
De lezer schrijft	
De ontgroening van een jonge imker	47
Het imago van de imkerij	48
Is het toegelaten dat we even reageren...?	48
Waarom willen wij zoveel?	49
Honingzeef	50
Foto van de maand	Ruud Lamers 50
Gezondheid	
Varroamijbestrijding met mierenzuur	Peter Elshout 51
Uit de imkergemeenschap	
Wonderlijke waarnemingen	Astrid Schoots 54
'Bijenhouden is een ziekte'	Ton Thissen 55
Van de organisaties	
ABTB: Bij gepraat (4)	56
VBBN: ALV VBBN 23 maart 2002	56
Hoe komt u bij het Congrescentrum WICC/IAC? ..	57
Van het Hoofdbestuur	57
Verslag Algemene Ledenvergadering 2001	58
ZLTO: Van de Bestuurstafel	59
curssussen	62
vraag en aanbod	63
Adressen	64

Aanpak van Amerikaans vuilbroed in de komende jaren

Henk van der Scheer, Frans Heessen, Dick Vunderink, leden van de werkgroep Bijengezondheidszorg

Het wisselend beleid van de overheid ten aanzien van de bestrijding van Amerikaans Vuilbroed (AVB) iheid. Dat was reden voor vertegenwoordigers van de imkerorganisaties de overheid daarop aan te spreken. In een reactie verzocht het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (MLNV) in april 2001 de sector, in overleg met de Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees (RVV) en ID-Lelystad, een plan van aanpak op te stellen. De uitvoering van dat plan kost geld en MLNV heeft van meet af aan laten weten dat de sector zelf dient bij te dragen in de kosten. Zo niet, dan trekt MLNV zijn handen af van de bestrijding van AVB. In dat geval zal de overheid ook geen gezondheidsverklaringen voor grensoverschrijdend verkeer van bijen meer kunnen afgeven.

Er ligt nu een plan van aanpak ter tafel, opgesteld door de Adviesgroep Bijengezondheidsbeleid, RVV en ID-Lelystad, dat aanvaard is door de imkerorganisaties. Dat plan wordt besproken met MLNV. In een apart onderhoud wenst de sector in een breder kader van imkerijzaken ook de financiering van het plan van aanpak van AVB te bespreken met MLNV.

Kernpunt in het plan van aanpak is een pakket aan preventieve maatregelen, met als doel het voorkomen van uitbraken. Hoofdthema's daarbij zijn voortdurende voorlichting over AVB, uitvoeringsmaatregelen gericht op risicogroepen en preventief onderzoek op sporen d.m.v. voederkransonderzoek. In een volgend artikel zal op die uitvoeringsmaatregelen en het preventief onderzoek nader worden ingegaan. Voor de praktische uitwerking naar de individuele imker toe zal een Werkgroep Bijengezondheidszorg (BGZ) worden ingesteld.

Ruimen van zieke volken en volken die ernstig zijn besmet met sporen, is dan het sluitstuk van het plan van aanpak. Ruimen kan zo lang we in de situatie blijven verkeren van relatief weinig uitbraken per jaar in vergelijking met bijvoorbeeld Duitsland en Denemarken.

Op een stand met zieke of zwaar, met sporen, besmette volken zullen de overige volken, die nog

gezond zijn, niet (meer) worden geruimd. Licht besmette volken worden ook niet geruimd, omdat die kunnen herstellen als de besmettingsbron is verwijderd. Nog een reden om ze niet te ruimen is dat dergelijke volken mogelijk een zekere mate van resistentie bezitten tegen AVB.

De Bijenhouderij dient heel duidelijk zelf de verantwoordelijkheid te nemen voor de preventieve kant van het plan van aanpak. Alleen in dat geval wil de RVV zorg dragen voor het ruimen van volken en de gebiedsscreening rondom standen met klinisch zieke volken. De kosten zullen naar verwachting ten laste komen van de Bijenhouderij en de overheid (MLNV) gezamenlijk.

Risico's

Nuchter bekeken is het risico dat een bijenstand door AVB wordt getroffen zeer beperkt. De landelijk representatieve monitoring in 1999 gaf aan dat in minder dan 1% van de volken sporen van de ziekteverwekker van AVB in de voederkrans werd aangetroffen. Dat is duidelijk lager dan het percentage besmette volken in Duitsland waar de besmettingsgraad ongeveer 10% is. In de periode 1985-2001 traden er in Nederland gemiddeld drie uitbraken per jaar op. Uitzondering vormde het jaar 1998 met maar liefst 21 uitbraken, vooral rondom Bostel.

Risicofactoren voor besmetting van volken met sporen en vervolgens uitbraak van de ziekte zijn rovende volken en uitwisseling van broed. Als imkers kunnen we die risicofactoren minimaliseren! Vervliegen van bijen is een veel minder belangrijke risicofactor. Zieke en daardoor verzwakte volken vormen een bron van

Helleboris niger met bij. Foto's: Peter Elshout

besmetting voor rovende volken. Een (lichte) besmetting van de voederkrans met sporen duidt op roven van honing bij een ziek volk in de omgeving. Uitwisseling van broed gebeurt in de koninginneteelt, bij de handel in volken en wanneer imkers elkaar onderling helpen.

Preventie

Voorlichting is de basis van preventie. Iedere imker dient te weten waar zich gevaren kunnen voordoen en hoe men risico's kan vermijden. Die voorlichting zal daarom worden geïntensiveerd. Daarnaast heeft iedere imker nu de mogelijkheid om via voederkransonderzoek te laten vaststellen of zijn volken wel of niet zijn besmet en dus of er kans is op uitbraak van AVB.

- 36 Een andere, misschien nog wel belangrijker toepassing van voederkransonderzoek is de mogelijkheid om via zo'n onderzoek aan een mengmonster te laten vaststellen of broed en materialen wel veilig kunnen worden uitgewisseld. Aanwezigheid van een zogenaamde '**negatief verklaring**' is dan uitermate belangrijk om standen zo goed mogelijk te beschermen tegen insleep van sporen en/of de ziekte.

Besmetting met sporen

Als uit voederkransonderzoek blijkt dat volken besmet zijn met sporen, dient eerst te worden

Sneeuwklokje op bijenraat

nagegaan of de besmetting is ingesleept door aankoop van broed en/of materialen. Bestaat die mogelijkheid, meldt dit dan terstond bij de andere partij. Is insleep niet aan de orde en zijn de volken niet gevoerd met besmette buitenlandse honing, dan hebben de volken besmette honing geroofd bij zieke volken in de omgeving. Die bron in de omgeving dient dan te worden opgespoord. Vervolgens is van belang of de sporenbesmetting gering is, dan wel ernstig.

Ernstige besmetting

In geval van een ernstige besmetting (van het mengmonster) dient de RVV te worden ingeschakeld. Die zal alle volken nazien op klinische symptomen en de volken opnieuw, maar nu afzonderlijk, laten onderzoeken op de mate van besmetting van de voederkrans. Eventueel zieke volken en de ernstig besmette volken zullen vervolgens worden geruimd. De gering besmette en niet-aantoonbaar besmette volken blijven staan. Door het nemen van hygiënische maatregelen, o.a. veel raten vernieuwen en zonodig voeren, kunnen die volken weer gezond worden. Komt de besmetting uit de omgeving, dan is van belang om de bron op te sporen en te ruimen. Zo'n gebiedsscreening acht de RVV alleen tot haar taken behorend als er klinisch zieke volken worden gevonden. In geval van een (ernstige) besmetting zonder klinische symptomen zal dus de sector zelf, via de Werkgroep BGZ, 'met tact' op zoek moeten gaan naar de eventuele besmettingsbron in de omgeving.

Geringe besmetting

In geval van een geringe besmetting zal de RVV niet in actie komen. De imker zal zich ook nu moeten afvragen waar de besmettingsbron te vinden is. Is dat in de omgeving dan zal de sector ook in dat geval 'met tact' moeten proberen die te vinden en te laten ruimen. Door het nemen van hygiënische maatregelen moeten de licht besmette volken vervolgens weer kunnen herstellen.

Ruimen

Zieke volken en ernstig met sporen besmette volken zullen door de RVV worden geruimd. Als er zieke volken worden gevonden zal de RVV een gebiedsscreening uitvoeren. Om dat snel te kunnen doen, dient de RVV te beschikken over namen en adressen van imkers en de plaats van hun standen in het te screenen gebied. Dat betekent dat elke plaatselijke vereniging of afdeling die gegevens paraat moet hebben. Dat is tevens handig als de

Krokus en bij tussen Ezelsoren

sector zelf op zoek moet gaan naar een besmettingsbron. Daarnaast zou de RVV ook graag de beschikking hebben over de plaats van alle tijdelijke standen (bij reizen) en over de betreffende gegevens van niet-georganiseerde imkers.

Meldingsplicht

Genoemde wens van de RVV vraagt om verplichte registratie. Dat heeft ongetwijfeld meerdere voordelen, maar ook serieuze nadelen. Registratie kost

geld, zeker als dat door een andere instantie dan de bijenhouderij zelf gebeurt. Bovendien zal het snel paraat hebben van alle reisbewegingen een hele klus worden. Verplichtingen nopen tot controles; vaststelling van een overtreding noopt tot sancties. Ook dat ligt gevoelig bij hobbyisten. Als de kosten ook nog eens ten laste komen van de sector, zou dat wel eens kunnen leiden tot stoppen met de hobby en dat is het paard achter de wagen spannen. Gezien ook het geringe aantal uitbraken per jaar ziet de Bijenhouderij meer heil in een verplichte melding van de eigenaren van bijenvolken in een gebied dat gescreend moet worden, zodra een uitbraak is geconstateerd. Die meldingsplicht kan dan bekend worden gemaakt door een herhaalde oproep in de lokale en regionale dagbladpers. Hierdoor wordt het voortdurend bijhouden van een uitgebreide registratie van imkers en bijenstanden overbodig.

37

Follow-up

In een volgend artikel zal op de noodzakelijke preventie maatregelen worden ingegaan. Ontwikkelingen in het overleg met de overheid, voor zover die er zijn, kunnen dan ook gemeld worden.

bijen CURSIEF bijen

Rik Oldeven
Weemoed

Vijftig jaar geleden waren miljonairs nog niet zo dik gezaaid als nu. Op een vraag van een journalist aan een nieuwbakken miljonair of hij zich rijk voelde, antwoordde hij ontkennend. 'Maar u hebt zich ongetwijfeld wel eens rijk gevoeld', drong de journalist aan. 'Jawel', was het antwoord, 'maar toen was ik nog lang geen miljonair. Ik was krantenjongen en verdiende 6 gulden per week. Omdat ik dat te weinig vond, wisselde ik van krant. Ik ging 12 gulden per week verdienen. Toen ik werd uitbetaald heb ik me voor het eerst en het laatst rijk gevoeld'. 'Maar daarmee was u nog geen miljonair', zei de journalist. 'Klopt', sprak de miljonair, 'maar het aardige van het miljonairschap zit hem niet in het miljonair zijn maar in het miljonair worden'. Met weemoed denk ik vaak terug aan mijn beginnertijd in de bijenhouderij. Van mijn eerste volkje heb ik de koningin nooit gezien. Op cursus kreeg ik mijn tweede volk. 'Zoek de koningin', gebod de leermeester. Ondanks de vele plaatjes uit de vele boeken wilde het wonder der herkenning maar niet plaatsgrijpen. 'Ze zit op dit raam', zei de meester. Ik liep met het raam de stal uit. Op het moment dat ik dacht de contouren van haar prachtige achterlijf gezien te hebben, riep een medecursist: 'Daar loopt hij'. Er verscheen een hand met een wijsvinger. Ik wilde niet, maar moest die volgen. En toen zag ik Haar ook. Ook mijn tweede koningin heb ik dus eigenlijk niet zelf ontdekt. Een ander deed het. Achter mijn rug. Mijn schrale troost was dat hij Haar Hij genoemd had. Niet veel later vond ik mijn derde koningin zelf. Ik zal Haar nooit vergeten. Al weer enkele jaren doe ik aan koninginnenteelt en ja hoor: imker zijn is mooi; imker worden is mooier. Nou die miljoenen nog.

Winterdiagnose varroamijt

Ook in Nederland is de varroamijt resistent geworden tegen Apistan. Ervaringen uit het buitenland hebben geleerd dat deze resistentie in een breed front optreedt bij alle bijenhouders. Resistentie tegen Apistan betekent dat overgeschakeld moet worden op een andere bestrijdingmethode.

Het ontstaan van resistentie is een geleidelijk proces dat gedurende meerdere jaren plaats vindt. Een deel van de mijten gaat, wel minder snel, nog steeds dood bij gebruik van Apistan maar de hoge effectiviteit van Apistan van 95% en meer wordt niet meer bereikt. In het komende voorjaar zal PPO Bijen op diverse plaatsen een nader onderzoek doen naar de resistentie van de varroamijt tegen Apistan.

38

In tegenstelling tot eerdere jaren, waarbij de effectiviteit van Apistan gegarandeerd was, is er nu veel onzekerheid of de bestrijding van de varroamijt met Apistan afdoende is geweest. Een winterdiagnose met de onderlegger kan informatie geven over het aantal mijten in het bijenvolk. Plaats hiervoor nu de onderleggers gedurende een week onder de bijenvolken. Tel na een week de varroamijten op de onderlegger. Indien er in de winterperiode per dag gemiddeld minder dan 0,5 mijten op de onderlegger vallen is de bestrijding afdoende geweest. Een bestrijding van de varroamijt is niet nodig gedurende het voorjaar en de zomerperiode. Op het einde van de zomer na de laatste honingooft is bestrijding wel nodig.

Indien er nu gemiddeld meer dan 0,5 mijten per dag vallen dan is het aantal mijten in het volk zo hoog dat het volk zonder bestrijding binnen één jaar aan de varroamijt zal sterven. Een bestrijding in de winter of in het voorjaar is nodig. Als er geen broed in de bijenvolken aanwezig is, is een behandeling met **melkzuur** effectief. Gebruik hiervoor een oplossing van 15% melkzuur. Haal de raten bezet met bijen een voor een uit het bijenvolk. Bevochtig de raten met de bijen met een plantenspuit met de melkzuuroplossing. Gebruik ongeveer 5 ml melkzuur per raamkant bezet met bijen. Melkzuur is agressief, voorkom contact met huid en ogen. Om residuvorming in honing te voorkomen mogen in het voorjaar en de zomer tijdens de honingdrachten geen chemische middelen worden toegepast. In het voorjaar is de darrenraatmethode de beste mogelijkheid om de mijten te bestrijden.

Onderzoeksvoorstellen 2003 PPO Bijen

De bijenhouders dragen ieder jaar bij aan de kosten

voor het onderzoek bij PPO Bijen. Vanuit de bijenhouderij kunnen ook onderzoeksvragen ingediend worden. Het programma voor 2002 is vastgesteld. Voor het programma voor 2003 zijn er nog mogelijkheden. De suggesties moeten wel passen binnen de taakstelling van PPO Bijen. Dat wil zeggen dat nieuwe projecten praktijkgericht moeten zijn en passen binnen de volgende thema's.

1. De teelt van honingbijen en andere bestuivende insecten.
2. Ziekten en parasieten van bestuivende insecten.
3. Effecten van gewasbeschermingsmiddelen op bestuivende insecten.
4. Bestuivingsonderzoek.

Suggesties kunt u insturen naar het bestuur van uw eigen bijenteeltvereniging. Deze worden dan besproken in de Bedrijfsraad voor de bijenhouderij. Voor 1 april 2002 moeten de voorstellen voor onderzoek voor 2003 binnen zijn bij de Bedrijfsraad voor de bijenhouderij.

Suggesties voor nieuw onderzoek zijn altijd welkom. Maak van deze gelegenheid gebruik zodat de onderzoekscapaciteit van PPO Bijen zo goed mogelijk benut wordt.

Vervoer bijenvolken in de winter

Bijen, die bij lage temperaturen door verstoring het contact met de wintertros verliezen, verkleumen. Hierdoor ontstaat er sterfte in het bijenvolk. Deze verstoringen kunnen ontstaan door trillingen, dieren of vervoer van bijenvolken. Verstoring van de bijenvolken kost ook extra wintervoer.

Bij temperaturen boven 6 °C verkleumen de bijen niet en zijn ze in staat om zich weer bij de bijentros te voegen. Bij temperaturen vanaf 6 °C kunnen bijenvolken ook vervoerd worden zonder dat er schade aan de bijenvolken ontstaat. Vervoer van bijenvolken bij lagere temperaturen, zonder dat schade aan bijenvolken ontstaat, is ook mogelijk als de bijenvolken naar een warme kas worden gebracht voor bestuivingsdoeleinden.

Bijenvolken verliezen in de winterperiode ook hun oriëntatie op de standplaats van het bijenvolk. In het voorjaar tijdens een flinke reinigingsvlucht oriënteren de bijen zich opnieuw op de standplaats van het bijenvolk. Hierdoor is in de winter het verplaatsen van bijenvolken over kleine afstanden op de bijenstand mogelijk. Dit moet dan wel gebeuren bij een temperatuur boven 6 °C en nadat de bijen enkele maanden niet zijn uitgevlogen.

Niet alle bijen zijn aardig

Een lezer van de *American Bee Journal* (2001/10) vraagt zich af hoe je moet handelen wanneer je wordt aangevallen door een zwerm zeer agressieve bijen. Hij verwijst hierbij naar enkele recente gebeurtenissen waarbij door steken getroffen slachtoffers het in enkele gevallen zelfs met de dood moesten bekopen. Hoe kun je ontkomen aan zo'n aanval (die overigens niet alleen bij geafrikaniseerde bijen voor kan komen), vraagt deze lezer zich af. Heeft het zin om even de tijd te nemen om je beroker te pakken teneinde de bijen te kalmeren? Bestaat er een chemisch spuitmiddel dat de bijen doodt en het slachtoffer geen kwaad doet? Volgens het blad hebben ervaringen met geafrikaniseerde bijen in het zuidwesten van de Verenigde Staten geleerd dat het beste middel is er ogenblikkelijk vandoor te gaan. Zorg ervoor dat de afstand tussen de bijen en jou binnen de kortste keren zo groot mogelijk is. Ga niet op de grond liggen en je onder je jas verstoppert, spring niet in een sloot, probeer je niet op de een of andere manier te verweren, maar vlucht. De praktijk heeft geleerd dat de meeste slachtoffers vallen onder oudere mensen, die niet meer zo goed ter been zijn om snel te kunnen ontkomen.

Een middel dat voor de bijen zeer giftig is en voor mensen en huisdieren betrekkelijk onschuldig, is water met een zeepoplossing. Wanneer men hiermee de bijen besproeit, tast het de waterdichte bescherming van hun lichaam aan en dringt het de ademhalingsorganen (tracheeën) in, waardoor de dieren verstikken. Deze methode wordt met goede resultaten onder meer gebruikt door politie en brandweer.

Helaas is het niet te vermijden dat betreurenswaardige incidenten met dodelijke afloop, die gelukkig maar zeer weinig voorkomen, in vele gevallen zullen leiden tot groot nieuws in de media.

Het lijkt me overigens niet nodig dat u uit het bovenstaande de conclusie moet trekken dat u voortaan voor alle zekerheid maar een emmer zeepsop in uw stal moet zetten. Onze Nederlandse bijen zijn over het algemeen toch erg aardig, vindt u niet? Als je tenminste weet hoe je met ze om moet gaan...

Imkeren in Zuid-Afrika

De bijen die in Zuid-Afrika gehouden worden zijn vaak niet zo aardig, schrijft *Die Suid-Afrikaanse Bytydskrif* (2001/3), al komt het toch ook wel voor dat je ze 'met 'n kortbroek en kort mouw hemp' kunt behandelen. Volgens dit blad zijn er in Zuid-Afrika ruim drieduizend

imkers, waarvan er een kleine duizend aangesloten zijn bij een imkersorganisatie. In totaal verzorgen zij zo'n 75.000 volken die vrijwel allemaal gehuisvest zijn in Langstrothkasten. Er zijn hobbyisten met een tot vijf volken voor hun plezier en eigen honing op tafel en professionals met duizenden volken.

De gemiddelde honingopbrengst per volk is in de loop van de twintigste eeuw sterk gestegen. Zo oogstte men in 1917 uit 65.000 volken gemiddeld 3,85 kg. Aan het eind van de jaren zestig was dit gestegen tot slechts minder dan acht kilo per volk, hetgeen aanleiding was de zaak nu maar eens grondig aan te pakken. Zo werd er in 1968 voor de eerste keer in Zuid-Afrika een imkerscongres georganiseerd.

Tevens gingen imkers studiereizen naar het buitenland maken om zich op de hoogte te stellen van nieuwe ontwikkelingen in de bijenhouderij. Bovendien werd er op regeringsniveau een soort adviesorgaan voor imkers opgericht. Deze maatregelen bleven niet zonder gevolg: de jaren zeventig werden bekend als de gouden jaren van de Zuid-Afrikaanse bijenteelt, oogsten van meer dan dertig kilogram per volk werden heel gewoon en dat is eigenlijk tot op de dag van vandaag zo gebleven.

Natuurlijke invloeden hebben uiteraard ook grote invloed op de honingooogsten, de aanwezigheid van dracht bijvoorbeeld. Ook ziekten spelen een belangrijke rol; in de jaren 1918-21, daarna in 1954-56 en nogmaals in 1994-95 had men veel te lijden van Europees Vuilbroed. In 1992 bracht hevige regenval een zware slag toe aan het bijenras *scutellata* en de introductie in die tijd van Kaapse bijen (zie daarvoor VH&V in 'Bijen' van juli 2001) had desastreuze gevolgen: meer dan 60.000 volken legden het loodje. En nauwelijks waren de imkers deze ramp te boven of ze werden in 1997 geconfronteerd met de komst van de varroamijt, misschien de meest gevreesde bedreiging van de bijen in de wereld.

Weet u trouwens hoe de Zuid-Afrikanen het vertrek noemen waar ze hun honing slingeren? Uitswaai-plek.

Planten waar vlinders, bijen en hommels dol op zijn

Wildemanskruid (*Pulsatilla vulgaris*)

In deze rubriek wordt om de maand een (vaste) plant voorgesteld die het meer dan waard is om een plekje in de imkerstuinte te krijgen.

Wildemanskruid *Pulsatilla vulgaris*

Het wildemanskruid is een solitair groeiende vaste plant uit de ranonkelfamilie (*Ranunculaceae*). Vroeger werd deze plant *Anemone pulsatilla* genoemd.

Uiterlijk

40 Het opvallendst aan deze, tot 30 cm. hoge plant, zijn de grote paarse klokvormige bloemen. De eerste bloemknoppen verschijnen bijna gelijktijdig met de dubbelgeveerde bladeren. Zij zijn dan evenals de bladeren sterk grijs behaard. Dit geeft de plant vooral voor en tijdens de bloeitijd een enigszins wollig uiterlijk. Niet alleen de bloemen zorgen voor een grote sierwaarde, met de mooie pluizige zaadbollen geeft de plant een toefgift.

De bloeitijd valt al vroeg in het jaar, namelijk van maart tot in mei.

In de handel zijn ook planten met donkerrode bloemen (*Rubra*) en witte bloemen (*Alba*) verkrijgbaar.

Herkomst

Het wildemanskruid is een van oorsprong Europese plant die vroeger ook in Nederland inheems was. Het is een plant die van nature groeide op droge, schrale en kalkhoudende weidegronden. De plant houdt van warmte en groeit het liefst in de volle zon. In ons land was de laatste natuurlijke groeiplaats een rivierduin.

Vermeerderen

Het wildemanskruid laat zich het beste vermeerderen door middel van zaaien. Dit dient dan te gebeuren zodra het zaad rijp is. Het zaad zal dan snel

ontkiemen. Wacht men te lang met het uitzaaien van het zaad dan is de kiemkracht reeds grotendeels verloren gegaan. Bij de opkweek zijn de jonge zaailingen erg gevoelig voor teveel vocht en kunnen dan snel afsterven.

De plant is ook te vermeerderen door middel van het scheuren van de oude plant in verschillende delen. Deze delen kunnen dan weer uitgroeien tot afzonderlijke planten. Omdat het wildemanskruid zich echter niet zo snel uitbreidt ligt deze laatste methode niet zo voor de hand.

Toepassing

Het is een vroeg bloeiende vaste plant die zich goed laat combineren met andere voorjaarsbloeiers zoals diverse bolgewassen. De plant doet het goed in normale tuingrond mits deze goed vochtdoorlatend en iets kalkhoudend is. Het wildemanskruid vraagt een zonnige standplaats en is ook zeer geschikt voor rotstuinen.

Waarde voor de bijen

Voor de bijen is het wildemanskruid een goede bron van stuifmeel. Ook als er maar een paar bloeiende planten aanwezig zijn, worden deze door de bijen bevlogen om er het heldergele stuifmeel te verzamelen. De bloemen leveren geen nectar.

Bijzonderheden

Zoals de naam het al een beetje aangeeft, werd deze plant vroeger gebruikt door de kruidenvrouwen. De verse plant is erg giftig. Het sap ervan kan wonden op de huid veroorzaken en het eten van de plant is al helemaal af te raden. Maar in gedroogde vorm werd het gebruikt tegen ontstekingen van het maag-darmkanaal en ter versterking van het zenuwgestel.

De rosse metselbij *Osmia rufa*

De rosse metselbij is de meest succesvolle solitaire bij van ons land. In april, als de nachten warmer worden, knagen de mannelijke dieren zich uit hun cocons. Als de zon schijnt en de temperatuur boven de ongeveer 10 graden stijgt gaan ze de omgeving verkennen.

De sterkste en grootste mannen nemen de meest kansrijke plaatsen in om vrouwelijke dieren te ontmoeten.

Niet zelden valt het duo dan op de grond en daar pakt het mannetje de vleugels van zijn verovering vast. Na de paring slaat het vrouwtje het sperma op om het te gebruiken als ze een bevrucht ei gaat leggen, dat dan een nieuw vrouwtje oplevert. Zonder sperma komt uit een eitje alleen een man tot ontwikkeling. Al gauw gaat ze wat energie opdoen aan bloemen. Ze onderzoekt diverse nestmogelijkheden. Nieuwe holtes hebben haar voorkeur. Van nature zijn dit onder andere boktorgangen in dood hout. In onze stedelijke omgeving gebruiken de metselbijen echter heel andere holtes, zoals sleutelgaten, de gaten in strengpersstenen, riet en boorgaten in steen of hout. Hun voorkeur gaat uit naar gangen die slechts iets groter zijn dan hun eigen lichaamsdiameter.

Al gauw bevliegen de bijen de uitverkoren nestgangen beladen met (geel) stuifmeel aan de buikharen. *Osmia rufa* is een buikverzamelende bij. Ze heeft aan de onderkant van haar achterlijf waar het stuifmeel prima tussen blijft zitten.

Het nest

Ze gaat eerst de nestgang binnen om eventueel nectar op te braken, dan loopt ze terug, keert voor de ingang om en gaat achteruit weer naar binnen om het stuifmeel af te poetsen. Als ze voldoende bijenbrood heeft verzameld, legt ze er een ei op en metselt de cel met een wandje van met speeksel bevochtigd zand dicht. Zo legt ze tot op een paar centimeter voor de toegang cellen van ongeveer 1 cm lengte aan. Daarbij voorziet ze eerst elke cel van een bevrucht eitje. De cellen die het laatst in de nestgang worden gemaakt bevatten onbevruchte eitjes, zodat de mannetjes later voorop zitten om als eerste tevoorschijn te kunnen komen. Eén bijtje kan enkele tientallen cellen maken. Tot slot wordt de nestgang aan de voorkant

dichtgemetseld. De larven komen na een dag of zes uit en eten enkele weken, waarna ze zich inspinnen en al snel verpoppen, zodat ze in de cocon overwinteren.

Bloembezoek

De rosse metselbij is ook een opportuniste met betrekking tot de soort bloemen die ze bezoekt, hoewel ze wel bloemtrouw blijft als ze een goede stuifmeelbron heeft gevonden, waaronder witte klaver, fruitbomen, eik, esdoorn, wilg, papaver, boterbloem, braam, dovenetel, walnoot enz. Tot eind juni kunnen de vrouwelijke dieren bezig zijn. De mannetjes sterven gewoonlijk wat eerder.

Herkennen

De mannetjes hebben een wit behaard aangezicht en een grauwbbruine beharing op het borststuk en een oranjebruine beharing op het eerste deel van het achterlijf, terwijl de haren op het laatste stuk zwart zijn. De rugzijde glanst metaalachtig en de antennes zijn opvallend lang. Het vrouwtje (8-13 mm) heeft eenzelfde kleur beharing, maar de haren op de kop zijn allemaal zwart. Bovendien staan aan de voorkant twee korte zwarte horentjes. Aan de onderkant van het achterlijf zitten oranjegele verzamelharen. Bij oudere dieren verbleken de rugharen tot bijna wit. De gehoornde metselbij *Osmia cornuta* heeft zwarte haren aan kop en borst en rode haren aan het achterlijf.

Van de hak op de tak

42

Zojuist bij de tandarts geweest. Er bleek helaas dat de tand des tijds aan niemand z'n deur voorbijgaat, het zij zo. Op weg er heen kwam ik in de buurt van mijn bijen en wat doe je dan? Je gaat even kijken. Maar wat heet bijen. Er was er niet één te zien. De plek waar mijn volken staan is een tuin aan de voet van de duinen noord van de Lieserplak, een vlak stuk grond dat door toedoen van Staatsbosbeheer vanaf oktober tot april onder water komt te staan. Om het natte beeld nog wat te versterken had het de afgelopen uren gemotregend. Het water siepelde van de takken en het geheel vormde een troosteloze zompige boel. Daar sta je dan te staren naar de vijf volken. Het is haast niet te vatten hoeveel emotie en gevoelens daar in de loop van het jaar worden opgestapeld. Het vertrouwen op een goede uitwintering, dat aparte gevoel als je een pas uitgebouwde raat in je handen hebt, de spanning of het jonge moertje aan de leg is en de totale ontspanning als je aan het eind van een mooie dag hoort en ruikt hoe de bijen de nectar indikken. Mooie momenten zijn dat. Over het lichamelijk zware werk 'honing afnemen' praat ik dan maar even niet. Gelijk valt op hoe betrekkelijk alles is, want terwijl ik daar wat doelloos stond te somberen (denk aan de tandarts) brak een laagstaande zon even door de wolken en zette het geheel in een diffuus licht en dat maakte het bezoek aan mijn bijenstekkie toch weer de moeite waard. Even wat anders. Heel veel imkers schilderen of beitsen hun bijenkasten allemaal in dezelfde kleur en zetten ze in een keurige rij naast elkaar. Het is ontegenzeggelijk een mooi gezicht, maar laten we niet vergeten dat ze er in eerste instantie staan als woning voor de bijen, met de bedoeling dat elke bij haar eigen woning herkent om er terug te keren. Of dat eenvoudig is met die uniform geschilderde woningen strak in het gelid? Vandaar dat mijn broedbakken en vliegplanken in alle kleuren van de regenboog zijn gekwast, vaak in meerdere kleuren. Alle restjes verf worden gebruikt. Het zal verder duidelijk zijn dat mijn bijen in zo'n omgeving vrijwel nooit gebrek aan (zuur) water hebben. Alleen bij langdurig slecht weer of in een periode met voortdurend noordoosten wind geef ik ze in maart en april een slappe suikeroplossing met de nadruk op water. Er is dan veel water nodig om de restanten wintervoedsel geschikt te maken als voedsel voor het vele open broed. Nu we toch tegen het voorjaar aanschurken nog even iets over de uitwintering van vorig jaar. Uit tal van publicaties is gebleken dat veel volken het er niet levend hebben af gebracht. In

Europa, maar ook in de Verenigde Staten. Er worden zelfs percentages van 50 tot 70% dode volken genoemd. Waaraan moeten we bij deze berichten denken? Resistentie van de varroamijt tegen bestrijdingsmiddelen? Het weer? Slecht inwinteren? Er bestaat altijd de mogelijkheid dat een aantal factoren een rol spelen en dat maakt het zo moeilijk om iets als de 'schuldige' aan te wijzen. Vroegtijdig inwinteren 'heet' heel belangrijk. Dat kan allemaal best waar zijn, maar het afronden van mijn inwinteren vindt meestal pas plaats rond begin oktober, dit jaar door omstandigheden pas eind oktober. Toch kan ik me de tijd niet heugen in het voorjaar een dood volk te hebben gehad. Heel belangrijk is dat mijn bijen tot ver in het najaar stuifmeel kunnen verzamelen. Daarnaast winter ik de volken altijd in op twee bakken met een beperkt aantal raten in de onderbak. De bak met broed staat altijd bovenop. Tijdens het afvoeren wordt in eerste instantie daar het voedsel opgeslagen en het volk naar beneden gedrukt. Tijdens de wintermaanden eet het volk zich een weg terug naar boven en bereikt in de loop van de nawinter het stuifmeel dat vorig jaar daar rond het broednest werd opgeslagen. Kortom, ik wacht met een gerust hart op het voorjaar. Oh ja, ik heb ook nog even geprobeerd een strip moerrooster voor het vlieggat te prikken om de muizen buiten te houden. De bijen stormden naar buiten en met het vooruitzicht van de tandarts ben ik toen met dezelfde vaart vertrokken.

Mien, balsemien, Mien, balsemien

Laat maar zien hoe mooi je bent. Mooi waren ze met hun roze bloempjes. Een blik in de tuin van nu toont dat de stengels van planten die een uitbundige zomerbloei hebben gedragen er levenloos bij staan. De geknakte balsemienrestanten steken daarbij boven alles uit. Dat doen ze trouwens ook tijdens de bloei. Ze kunnen onder gunstige omstandigheden wel twee meter hoog groeien en worden door de bijen snel gevonden. Enige tijd geleden las ik een verslag over een onderzoek uitgevoerd nabij Würzburg in Duitsland, waarbij de balsemien centraal stond. Het was de onderzoekers opgevallen dat populaire bijenplanten, zoals de kattenstaart, de moerasandoorn en de bastaardwederik, beduidend minder bijenbezoek kregen als er gelijktijdig bloeiende balsemien aanwezig waren. De oorzaak bleek de hoeveelheid suiker die balsemienbloemen in hun nectar produceren. Die bedroeg tot een halve milligram per uur en dat was maar liefst tien tot vijftig maal zoveel als de zojuist genoemde concurrerende soorten. Het haalt

de krant en is leuk om te weten maar voor imkers is dat gegeven gesneden koek. Wij weten dat bijen geen aandacht besteden aan perenbloesem als er gelijktijdig appel bloesem aanwezig is en die worden in de boomgaard weer makkelijk in de steek gelaten voor bloeiende paardebloemen. Voor de bijen lijkt het een kwestie van smaak. Onder de dekmantel van de mooiste bloemblaadjes speelt zich echter de harde strijd om het bestaan af, via bestuivende insecten te zorgen voor vruchtbaar nageslacht.

Over bestuiving gesproken

Bijen zijn honkvast. Dat 'honkvast' zijn wordt vaak uitgelegd als zou een nectar of stuifmeel verzamelende bij op appelbloesem zich beperken tot appelbloesem, waarbij zij zich van de ene boom naar de andere spoedt. Fruittelers bevorderen vruchtzetting door tussen de zelfsteriele soorten 'bestuivers' te plaatsen en uiteraard te zorgen voor de aanwezigheid van bijen tijdens de bloei. Die 'bestuivers' op zichzelf hebben weinig of geen invloed. Het zijn de honingbijen die het stuifmeel in de omgeving moeten verspreiden.

In de jaren twintig van de vorige eeuw deed de latere Rijksbijenteelt consultant, de heer Minderhoud, 'Onderzoekingen over het gedrag der honingbijen als bestuivend insect'.

Hij zegt onder andere: 'Aan de honingbij wordt zoowel door biologen als door fruitkwekers en bijenhouders een groote beteekenis toegekend voor de bestuiving van verschillende land- en tuinbouwgewassen. Deze gunstige reputatie dankt de honingbij aan verschillende van haar levensgewoonten. Als voornaamste hiervan beschouwt men in dit verband wel deze, dat een bij lange tijd achter elkaar slechts een plantensoort bezoekt'.

Uit door hem verricht onderzoek op kleine afgebakende veldjes paardebloemen, witte klaver en nog enkele andere bloemen bleek dat haalbijen dagen achter elkaar dezelfde groep bloemen bezochten, waarbij zij zich slechts over een kleine afstand verplaatsten. Hij zegt verder: 'Dit hoeft haar waarde als bestuivend insect niet te verminderen als het overgebrachte stuifmeel tot bevruchting leidt. Bij kleine planten zal dit het geval zijn. Anders wordt dat als een groot aantal bloemen op eenzelfde plant voorkomen en deze, zoals bij vele fruitsoorten het geval is, de eigenschap hebben zelfsteriel te zijn. Hoe komt dan de kruisbestuiving tot stand? 'Vele fruitsoorten zijn zelfsteriel. Als een bij haar tocht op de bloemen van een zelfsteriele boom begint, zal zij langen tijd achter elkaar alleen bloemen van

denzelfde boom bezoeken, vooral als deze groot is. Is de soort absoluut zelfsteriel, dan moeten wij dus aannemen dat alle door die bijen verrichte bestuivingen voor de vruchtzetting waardeloos zijn'. Volgende maand blijkt een verrassend oplossing door recent onderzoek.

Het weer in februari

Voor het midden van het land geldt voor de periode 1971-2000 als normaal: 79 uren zon, 48 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 6,1°C.

Februari maanden

Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp	°C
1997	normaal		zeer nat (83)	zeer zacht	(9,1)
1998	zeer zonnig	(108)	zeer droog (17)	zeer zacht	(9,8)
1999	zonnig	(99)	vrij nat (64)	normaal	
2000	normaal		zeer nat (92)	zeer zacht	(8,9)
2001	normaal		nat (78)	zacht	(7,8)

Het weer in 2001

Zoals gebruikelijk op de drempel van het nieuwe seizoen een terugblik op het weer van 2001 Als ruggesteun bij uw aantekeningen

Seizoen/maand	Zon	Neerslag	Max.temperatuur
1999/2000 winter	++	+	+
2001 maart	--	N	-
2001 april	N	++	N
2001 mei	++	--	++
2001 juni	+	-	N
2001 juli	N	N	+
2001 augustus	N	++	+
2001 september	-	++	-
2001 oktober	N	-	++

Geraadpleegd

Minderhoud, A., Onderzoekingen over het gedrag der honingbij als bestuivend insect. Bijenteelt 34(2): 21 (1931) Reuzenbalsemien koopt bijen om. Volkskrant 7 juni 2001.

De vraag voor de maand februari was:

Wanneer en waarom begint u na de winter weer in uw bijenvolken te werken.

Het eerste werk in het nieuwe bijenjaar (1)

Toen vorig jaar in februari het eerste stuifmeel binnenkwam, heb ik darrenraat ingehangen. Dat was op 20 februari. Pas op 1 april was daarvan ongeveer een kwart uitgebouwd en belegd. Wel was er toen goed ontwikkeld werksterbroed. Na deze datum heb ik nog 3 x nieuw darrenraat ingehangen en verwijderd zodra het gesloten was. Tijdens al deze ingrepen kijk ik steeds naar eitjes, larven en naar de gemerkte koningin. Je moet wel steeds de kalender in de gaten houden om het darrenbroed er tijdig uit te halen en de thermometer om te zien of het verantwoord is om in de bijen te werken. Verder in april zag ik een geweldige ontwikkeling van de Buckfastvolken. Zozeer dat ze eind mei 3 broedkamers (spaarkast) vol hadden. Conclusie: darrenraat kan later gegeven worden.

Guus Witmond, Doetinchem

Het eerste werk in het nieuwe bijenjaar (2)

Voor een antwoord op de vraag van de maand februari heb ik de kastkaarten (bij mij een kastenboek) van de laatste vijf jaar erop nageslagen. De voorjaarsinspectie vond achtereenvolgens plaats op: 12 maart - 28 maart - 31 maart - 3 april - 2 april. De data liggen

ongepland dicht bij elkaar en werden bepaald door het weer. Het moet minstens 17 of 18 graden zijn, windstil en dat liefst enkele dagen achter elkaar. De inspectie betreft het aantal ramen broed en de voedselvoorraad. Is het lekker warm weer, dan vervang ik de kantklossen door kunstraat. Ik weet nu of ik moet bijvoeren en ga nadenken welke volken met elkaar verenigd kunnen worden. Overige werkzaamheden zoals het schoonmaken van de onderbak en vervangen van oude ramen doe ik meestal niet bij de eerste inspectie. Soms vallen die werkzaamheden samen met het inhangen van darrenraten en het opzetten van de honingkamer bij de sterke volken. En die klus heeft wel een vaste tijd namelijk de tweede helft van april, zo dicht mogelijk voor het vertrek naar het fruit.

Jan Flipsen, Udenhout

De vraag voor de maand mei

De maand mei kunnen we zien als het hoogtepunt van het bijenjaar. De bijenvolken bereiken hun maximale sterkte en de imker is druk met de observatie van zwermneigingen in het bijenvolk. Veel imkers halen de koningin uit het volk om het zwermen te verhinderen. De koningin komt in een klein volkje terecht of wordt gedood. Het is echter ook mogelijk de koningin in het volk te laten en het volk zonder dat er een zwerm vertrekt, de zwermtijd door te loodsen. Het is altijd jammer een goede koningin van het volk te halen. De vraag voor deze maand is: Als u de oude koningin op het volk houdt, hoe zorgt u er dan voor dat het volk niet zwerm?

U kunt uw antwoord tot eind maart naar de redactie insturen. Dat kan per brief, schijfje of per E-mail aan redactie@vbbn.nl of m.j.van.iersel@wxn.nl

Bestuivingsregeling 2002

Jan Beekman, vice-voorzitter Bedrijfsraad

In de vergadering van de Bedrijfsraad is besloten om als bestuivingsregeling voor het jaar 2002, de regeling van 2001, voort te zetten. Dit betekent: het bestuivingsreglement van 1999 te hanteren, waarbij de betrokken partijen een adviesprijs afgeven. De Bedrijfsraad adviseert de prijzen te handhaven op het niveau van 2001:

- voor open teelten, zoals de boomgaard € 27,50 voor 3 weken + euro 1,35 per dag bij verlenging inclusief de reiskosten.
- voor teelten onder glas en tunnel € 27,50 per week exclusief transportkosten van € 0,28, per km afstand bijenstand - bedrijf teler.
- De Bedrijfsraad adviseert de bestuivingsovereenkomst aan de achterzijde van het reglement te gebruiken, verkrijgbaar bij de secretariaten van de bijenhouderij organisaties.

188 Het voorjaar nadert

Als ik op winterse dagen bij de bijen kom, lijkt het alsof er geen leven meer is. Soms wordt die gedachte nog eens versterkt door natte dode bijen op de vliegplank. Gelukkig heeft februari altijd wel weer een paar dagen met vliegweer.

Meer of minder winterbij

We weten dat zomerbijen actief zijn en winterbijen niet. Bij vriesweer sluiten de bijen zichzelf op in een hechte wintertros. Als het warmer is vliegen ze uit, op zoek naar water en stuifmeel.

We weten niet precies hoe en wanneer winterbijen ontstaan, maar er is wel een relatie aangetoond met de afnemende daglengte. Ook het microklimaat in het broednest speelt een rol: met name het koolzuurgehalte en de temperatuur. Bij een lagere temperatuur van het broednest kunnen de larven zich ontwikkelen tot winterbijen. Werksters kunnen temperatuur en koolzuurgehalte in het broednest regelen en daarmee het ontstaan van winterbijen sturen. Zo kunnen er uit eenzelfde stuk broed zowel zomer- als winterbijen geboren kunnen worden. Onderzoek heeft aangetoond dat er soms in juli al bijen geboren worden die in het daaropvolgende voorjaar nog leven, winterbijen dus. De meeste winterbijen worden echter in het najaar geboren. Juist omdat er zoveel factoren een rol spelen bij het ontstaan van winterbijen, lijkt het me logisch te veronderstellen dat de grens tussen zomerbijen en winterbijen niet scherp is af te bakenen. Er zijn vast en zeker bijen in allerlei tussenstadia. Een bijenvolk herkent de grillen van weer en dracht beter dan wie ook en 'weet' dat ze voor allerlei weersomstandigheden werkkrachten beschikbaar moet hebben.

Wie gaat er het eerst aan het werk?

Een bijenvolk kent geen geleide economie of een centrale sturing. Als in het voorjaar het weer het mogelijk maakt om een broednest op te starten zal het bijenvolk dat doen. Dat kan alleen maar als er werksters bereid zijn broed te gaan verzorgen. Winterbijen hebben weinig juvenielhormoon in hun bloed en daarom zijn de voedersapklieren weinig of niet actief. Pas als de hoeveelheid juvenielhormoon een bepaald niveau bereikt, gaan ze werkstertaken verrichten. Als in het voorjaar de omstandigheden veranderen wordt dat door het bijenvolk opgemerkt. Deze waarneming maakt dat sommige cellen van het zenuwstelsel van individuele bijen de corpora allata (klieren bij de hersenen) ertoe aanzetten juvenielhor-

moon af te scheiden. Daardoor stijgt de juveniel hormoonspiegel bij de bijen en daarmee verandert ook hun gedrag. Ze worden zo van inactieve winterbijen tot actieve voedsterbijen. Sommige winterbijen zijn al in januari veranderd in actieve werksters en komen anderen pas in mei aan de beurt. Ze zijn ook niet allemaal met een even lage juvenielhormoonspiegel en een evengoed gevuld eiwit-vetlichaam de winter ingegaan.

Biologisch gezien is dit een fantastisch systeem: afhankelijk van weer en dracht bepaalt de toestand van het volk of inactieve winterbijen veranderen in actieve werksters. Zet het voorjaarsweer door, dan zal ook het bijenvolk volgen met steeds meer actieve werksters en een alsmaar uitdijend broednest. Krijgt het ontluikend voorjaar een winters vervolg, dan houdt het bijenvolk nog winterbijen genoeg over om later in het jaar een doorstart te maken.

Altijd reserves achter de hand houden is een van de middelen waarmee het bijenvolk zich aan allerlei omstandigheden kan aanpassen. Tijden van gunstige levensomstandigheden gebruiken om die reserves op te bouwen, ongunstige tijden overbruggen door je reserves zo efficiënt mogelijk in te zetten en zo eigen plan uitvoeren.

Dode bijen

In de wintermaanden sterven er veel bijen. Dat kan oplopen tot zo'n 30% van het volk. Stervende bijen proberen het volk te verlaten. Je kunt ze als dode, natte bijen op de vliegplank of op de grond voor de kast vinden. Bij temperaturen onder de 0 °C kunnen ze de woning niet meer verlaten en vormen een hoop dode bijen op de bodem van de kast. Als de imker bij een controle op een dag met vliegweer alle volken ziet vliegen behalve een, is het goed even te controleren of een met dode bijen verstopt vlieggat daarvan de oorzaak is. Met een stokje laat zich dat vrij gemakkelijk bijenvrij maken.

Activiteiten van de imker

Die beperken zich nu nog tot een algemene inspectie of alles op de stand nog in orde is. Is alle reserve materiaal ontsmet en fris opgeschilderd? Staan er al nieuwe raampjes klaar? Hoe is het met de plannen voor varroabestrijding en koninginnenteelt?

Referentie

Naturgemäße Bienenzucht. R. Moos Beckhofer en J. Bretschko

Verenigen in februari

46

Mijn volken staan in een bijendichte omgeving, die ook nog eens arm is aan dracht. Niet verenigen betekent, in negen van de tien gevallen, dat ze net tijd te kort komen om voldoende voorjaarshoning te kunnen verzamelen. In het vorige nummer (Bijen 11(1): 12 (2002) hebt u kunnen lezen, dat ik een voorstander ben van zeer vroeg verenigen. (februari tot uiterlijk half maart) Als het weer het even toe laat (10°C of meer) worden de volken snel verenigd. De bijen hebben dan alle tijd om aan elkaar te wennen en het blijkt dat ze dat ook veel beter doen naarmate ze vroeger verenigd worden. Hier geldt hetzelfde als bij mensen. Bij fusies van twee(of meer) teams dient er ruim de tijd genomen te worden om aan elkaar te wennen. Dit om te voorkomen dat de energie in foute zaken gestoken wordt. Mensen die elkaar van nature niet liggen kun je beter niet bij elkaar zetten. Dat levert alleen spanning op. Ook teveel werklieden bijeen brengen, geeft niet het gewenste resultaat. Men gaat dan immers op elkaar staan wachten en kijkt wie de halve zool zal zijn die toch nog aan de slag gaat. Soms kan het karwei dus beter met weinigen gedaan worden dan met velen. Dat geldt ook voor bijen. Kleine volken zijn vaak veel actiever dan grote. Ze schijnen te weten dat er geen tijd verloren mag worden om te overleven en werken als bezetenen. Verenigen is daarom niet per definitie zaligmakend en dient met beleid toegepast te worden!

De laatste jaren winter ik steeds zes volken in om er in de lente weer drie van te maken. Verenigen heeft voor mij als voordeel dat naast het maximaal profiteren van de voorjaarsdracht, bovendien het risico van een slecht uitgewinterd volk verminderd wordt. Als er van drie volken één of twee slecht uit de winter komen is het een verloren jaar. Van zes volken kan meestal wel een 3-tal goede gemaakt worden. Genoeg voor de kleine man. Het goede zit hem immers niet in het vele. De volken zijn ingewinterd op één broed- plus één honingkamer. Bij het verenigen worden twee volken op één broed- en één honingkamer gezet. In de broedkamer komen de ramen met broed van beide volken in het midden te hangen. Daarnaast komen ramen voer. Liefst veel stuifmeel in de directe nabijheid van het broednest. De honingkamer zit vol suiker. Deze honingkamer dient voor de rest van het seizoen als broedkamer. De bijen hebben zodoende gedurende het seizoen anderhalve bak voor het broednest. In februari hebben de bijen nog maar weinig voer

verbruikt. Daardoor kan ik veel ramen met voer opzij zetten voor de kunstzwermen. Opslag vindt plaats in een oude diepvries, die gewoon uit staat. In veel jaren blijkt het nodig om rond half april één of meer ramen terug te geven aan de snel ontwikkelde volken. Met name als het weken lang slecht weer is. De reserve-ramen met voer zijn dan ideaal.

Door op deze manier te werken is het een koud kunstje om eind april over sterke volken te beschikken met een goede haaldrift. Uiteraard wordt van volken met slechte eigenschappen de moeder verwijderd voor het verenigen. Zijn ze beide even goed dan wordt de oudste verwijderd, of ze worden met moeder en al verenigd en mogen ze het zelf uitzoeken. In een aantal gevallen is gebleken dat ze dan nog dagen en soms weken naast elkaar doorgaan met leggen, ieder in hun eigen broednest! Meestal ligt één van de twee de volgende dag voor de kast. Ook is het goed mogelijk gebleken om een moeder enkele dagen in een kluisje met honing te bewaren in mijn binnenzak (lekker warm). Dit is handig als er onverhoopt toch een moeder voor de kast ligt op de dag na het verenigen. Dat is één keer in de afgelopen vijftien jaren nodig gebleken. Zo'n reserve moeder wordt de volgende dag met open 'armen' ontvangen. Je kunt ze, met een pufje rook, zo op de raten zetten. Nieuwe moeren maken heeft nog geen zin. Er zijn immers nog geen darren!

Ik blijf het steeds merkwaardig vinden dat bijenhouders zo laat in het seizoen verenigen. Dit komt ook omdat men geleerd heeft dat we in de winter van de volken af moeten blijven. Nergens in de literatuur heb ik iets kunnen vinden waarmee bewezen wordt dat vroeg verenigen slecht is. (Zeker slecht gekeken, hoor ik u al denken). Wel ontdek je dat verhalen vaak eindeloos overgeschreven worden, zo vaak dat onderhand iedereen gelooft dat het de 'waarheid' is wat er geschreven staat. De kou die bijen zouden moeten ondergaan zo midden in de winter zou verschrikkelijk zijn. Tijdens lezingen krijg ik daar stevast opmerkingen over. Het antwoord luidt dan: wat vindt u erger? Tien minuten kou lijden of drie maanden? En zie hier; het zelfontdekkend leren doet onmiddellijk zijn intrede. Bent u nog niet overtuigd, geloof dan niets van dit verhaal, maar overtuig uzelf door het gewoon eens uit te proberen met een paar volken. Veel succes!

De ontgroening van een jonge imker

'Als ge me even helpt...' zei Bernard Das, en ging me voor naar de zolder.

Daar stonden wat dozen. Allemaal vol met potten honing.

'De oogst van deze zomer?' vroeg ik.

'Ja, en ook nog wat van vorig jaar. Maar toen was ze nog niet rijp, en daar krijg je geen goede honing van'. Een paar dozen stonden apart en we namen we er beiden een mee naar beneden.

In de bijenstal van Bernard openden we de dozen. De meeste potten bevatten versuikerde honing die zowat de pot uit barstte. Bij het openschroeven was duidelijk het ontsnappen van lucht te horen. De deksels stonden bol van de spanning.

'De honing is aan het gisten', legde Bernard uit. 'Niet meer verkoopbaar zo'.

Bernard haalde de deksels van een paar bijenkasten af en verwijderde de suikerbakjes die daar stonden. Hij liet het smalle gaatje in het stukje tapijt dat boven op de ramen van de broedkamers lag open en zette in elke kast twee open potten met de versuikerde, gistende honing.

'Zo, nu geef ik de honing aan de bijen terug. Kunnen ze gebruiken voor het inwinteren. Het bespaart mij weer wat kilo's suiker'.

Bernard en ik verdeelden alle potten die we hadden meegenomen over de 12 kasten in de bijenstal. Per kast plaatsten we één of twee gistende potten. Enkele potten waren niet aan het gisten. Die zetten we apart, zodat we ze weer mee terug konden nemen.

Terwijl we bezig waren stapten een paar mensen het erf van Bernard op. Voorzichtig en duidelijk onwennig liepen ze in een boog op de bijenstal toe.

'Ja, wat'ist?' riep Bernard ze vragend toe.

'Kunnen we bij u honing kopen?'

'Jawel, kom maar hier!'

'Is het niet gevaarlijk?'

'Nee, nee', antwoordde Bernard en gebaarde hoe de gasten konden lopen, zodat ze achter de kasten uit kwamen. 'We staan hier achter de bijen en in het donker van de stal. Hier komen de bijen niet', stelde hij hen gerust.

'Ge wilt honig kopen hè?' De bezoekers knikten.

'Weet ge hoe de bijen die honing maken?'

Zonder op een antwoord te wachten en terwijl hij mijn een dikke knipoog gaf, haalde hij voorzichtig een deksel van één van zijn bijenkasten af. Daar stonden de twee potjes honing die we er samen nauwelijks vijf

minuten eerder hadden neergezet. Om de potjes heen, tegen de wand en ook erboven op verdrongen zich reeds vele bijen, aangetrokken door de zoete geuren van de honing.

'Kijk, zo gaat dat', legde Bernard uit. 'De bijen brengen de honing naar de pot'. Zonder er nog veel bij te zeggen, plaatste hij het deksel weer voorzichtig op de kast. 'En als de potjes vol zijn, hoef ik ze er maar uit te halen en te verkopen'. Hij wees naar de potten met goede honing die we apart hadden gezet. 'Daarom is het ook niet duur. Vijf gulden per pot, dat is de prijs'.

Met open mond hadden de gasten de uitleg van Bernard aanhoord. Ze betaalden een tientje en kregen twee potten mee. Terwijl ze weglieden hoorden we ze praten over het vernuft van de honingbij.

Zwijgend had ik de show van Bernard gadegeslagen, terwijl ik met moeite mijn gezicht in een plooi hield. Onwillekeurig moest ik terugdenken aan mijn eerste vakantiebaantje bij Vroom & Dreesman in Den Haag. Daar werd op een dag één van de vakantiekrachten het hele warenhuis rondgestuurd, op zoek naar het 'Roze Liftevet'. En later toen ik bij de Marine was, was ik er getuige van hoe de jongste matroos werd opgedragen om een meter waterlijn voor de bootman op te halen. Het hele schip speelde het spel mee. 'Een meter waterlijn? Ach nee, die heb ik geloof ik in het kabelgat zien liggen. Oh, ben je daar al geweest, nu, dan was het vast in de machinekamer'. En zo was er ook een nieuweling die twee uur lang voor op de boeg van het schip met helm op, reddingsvest om en een lange pikhaak in de hand stond te wachten tot we bij de 'postboei' zouden arriveren, om daar de zak met post vanaf te plukken.

Allemaal onzin, waarmee nieuwelingen op een enorme manier bij de neus genomen worden, een voor alle omstanders enorme bron van vermaak en dagenlange napret.

Toen de gasten de bijenstal van Bernard verlaten hadden en uit het zicht verdwenen waren, barstten we beiden in luid gelach uit.

'Jij bent je roeping misgelopen', complimenteerde ik Bernard. 'Je had toneelspeler moeten worden'. Bernard wuifde het compliment weg, 'Imker is een veel mooiere dagvulling'.

We gingen over tot de orde van de dag: mijn instructie die ertoe moest leiden dat ik in het voorjaar een bijenvolk van Bernard zou krijgen. Hij informeerde hoe het stond met de bouwverzaamheden van mijn bijenstal, waarna hij een lang verhaal hield over de wijze waarop de bijen de winter doorkomen. En daarna legde hij uit

hoe volken zich splitsen en gaan zwermen. Vol belangstelling luisterde ik toe, totdat Bernard vertelde over tuteurs en kwakers. Jonge koninginnen die nog in de dop zitten en vreemde geluiden maken, waarop de oude koningin vertrekt of zo iets.

Toen Bernard zover was gekomen met zijn verhaal barstte ik in lachen uit.

'Ja, ja, Bernard. Ik zei het al: je had toneelspeler moeten worden. Zo'n verhaal geloof je toch zelf niet. Neem jij maar iemand anders in de maling, maar bij mij lukt dat niet'. Ik gaf hem een klap op de schouder. 'Het is genoeg geweest voor vandaag, ik kom volgende week wel weer eens terug'.

'Maar ...' sputterde Bernard tegen, maar ik viel hem in de rede: 'Het is goed Bernard, tot een volgende keer, als je in een serieuzere bui bent. Tot ziens', en luid lachend liep ik zijn terrein af.

— Bernard stond er een beetje beteuterd bij.

P. Paardekoooper, Arnhem

Het imago van de imkerij

In Bijen 10(12): 346 (2001) was te lezen hoe en waarom Peter Elshout een aantal 'vrij gevestigde' bijenvolken vernietigde. Niet omdat ze overlast veroorzaakten (ze waren al vele jaren vertrouwde gasten in o.a. een kloostercomplex). En ook niet omdat ze aantoonbaar een besmettelijke ziekte hadden. Maar alleen omdat ze een mogelijke besmettingshaard van AVB zouden kunnen vormen. Bij mij roept zo iets afkeer op. Maar het is niet mijn bedoeling om met een beschuldigende vinger naar een persoon te wijzen. Wel lijkt me dit aanleiding voor de gehele imkersgemeenschap kritisch naar onszelf te kijken.

We zijn niet oprecht bezig wanneer we aan de ene kant ons best doen om in de beeldvorming de imkerij te etaleren als een natuurgebeuren, terwijl we anderzijds volken die geen enkele overlast veroorzaken, vernietigen. En dat alles vanuit de gedachte dat we de zaak 'onder controle' moeten houden. Een dergelijk gefixeerd zijn op een mogelijke ziekte blokkeert de weg naar vernieuwing en naar de toekomst. De bijenteelt zal mijns inziens alleen overleven wanneer we duidelijk kunnen maken dat imkeren echt een 'natuurhobby' is. En dan zullen ook contacten met andere natuurorganisaties veel vanzelfsprekender worden.

Maar als we werkelijk ernst willen maken met ons 'natuur-imago' is er geen plaats meer voor tweeslachtigheid. Er zal een werkelijke keuze gemaakt moeten worden en dat betekent in mijn beleving dat

de imkersgemeenschap vooral dienstbaarheid uitstraalt. Dienend naar de samenleving (een stuk enthousiaste educatie en samenwerking met andere organisaties) en dienend naar de bijenvolken in hun natuurlijke ontwikkeling.

Naar de bijen toe komt de dienende functie vooral tot uiting in het verschaffen van goede levensvoorwaarden. Goede huisvesting en zo natuurlijk mogelijke imkerpraktijken zullen tevens de basis vormen voor een goede ziektepreventie. Een ziektepreventie die de natuurlijke processen in het volk ondersteunt, in plaats de strijd aanbindt met een klein facet ervan.

Ad Vermaas, lid redactie Bijen

Is het toegelaten dat we even reageren...?

Onthutst lezen we het artikel i.v.m. de reactie van Lemmer op het artikel 'België, Lemmer en AVB'. Is dit een misverstand of... Zijn toonaangevende imkers dan zo rap op hun pik getrapt?

Ik dacht dat we nergens konden lezen dat er 'verwijten' werden geuit op het beheer van het bevruchtigstation Lemmer, maar wel is er, naar onze mening, begrijpelijke kritiek geuit op de gedachtengang i.v.m. het omspringen met de sanitaire beveiliging van een intensief gebruikte paringsstand die Lemmer is.

In het artikel van dhr Van Iersel wordt er een vergelijking gewaagd over de onderzoeksmethoden naar sporen van AVB. Vraag is hier of dit wel toegelaten is.

Onze vrienden uit Lemmer denken blijkbaar van niet. Wanneer er geen kritisch beeld meer mag opgehangen worden van onderzoeksmethoden en de daaruit komende resultaten dan denk ik dat er wat mis is met de vrije meningsuiting. Het geeft ons eerder het gevoel dat men bang is om, inderdaad, dingen te ontdekken die niet aangenaam zijn.

Dhr. Van Iersel heeft, naar onze bescheiden mening, meer dan gelijk met zijn beweringen. De onderzoeksresultaten zijn verschillend alleen al omwille van het feit dat er verschillende onderzoeksmethoden worden gebruikt.

En, extrapoleren of niet, wat in het artikel geschreven wordt moet ons tot nadenken stemmen. Dhr. Van Iersel is blijkbaar iemand die een goed doorzicht heeft in de situatie en die daarom blijkbaar op de brandstapel moet... We zien dit als een overdreven reactie van mensen die bang zijn...

Ook wij zijn bang... Wij zijn bang dat er bij ons, vroeg of laat, een besmetting zal gevonden worden. Het is nu bijna 10 jaar dat we de paringsstand Kreverhille

uitbaten en ter beschikking stellen. Steeds was en is de sanitaire test, i.v.m. AVB, een vooropgestelde regel zowel voor onszelf als voor de deelnemende imkers.

Zoals de ganse onderzoekssituatie zich nu voor doet, gekoppeld aan de geldende maatregelen, is de ganse imkerij bang. Dit voelen we zeer goed aan. Het is 'het' gespreksonderwerp van het moment. Het kan onze activiteiten sterk afremmen... Ja wij zijn bang. Het is niet omdat we bang zijn dat we *niet* deel nemen aan de speurtocht naar AVB. We doen niet aan het onbewust verspreiden van AVB-sporen. Het is geen schande om zieke of besmette bijen te bezitten, wanneer je alles in het werk hebt gesteld om het te voorkomen.

Met de ogen toe, 'mogelijk besmet materiaal' verspreiden, dat is pas een schande. Als er echt over een onwetenschappelijk keuze moet gepraat worden, wel dit is er dan een, een flater van groot formaat. Dat kunnen we onze collega's toch niet aandoen.

Het enige waar we ons kunnen aan vasthouden zijn de strenge hygiënische maatregelen en het strenge doch redelijke deelname reglement dat we hanteren i.v.m. de paringsstand.

Het is ook onze opdracht een voor een deel onze plicht, om de deelnemende imkerij, op een degelijke manier te helpen onderrichten over het 'hygiënisch verantwoord gedrag' van ieder van ons.

Tot slot...

Waar het echter op neer komt is het feit dat men zich niet mag wegstoppen achter situaties en woorden-gegoochel om zijn verantwoordelijk te ontlopen.

Elke larveverdelers, elke bijenverkoper, elke verhandelaar van bijenteeltmateriaal dat met bijen in aanraking is geweest, elke verkoper van bijenteeltproducten, elk imker die aan verdeling doet van bijen, dus ook bevruchtungsstations, moeten de waarheid onder ogen zien. AVB is een levend organisme dat via allerlei 'bearer' of dragers, wordt verspreid. Het is dan ook belangrijk dat er aan een goede en efficiënte controle wordt gedaan om een beeld te krijgen van de 'besmettingsdruk' en de evolutie ervan. Anderzijds is het belangrijk bij een te grote besmettingsdruk, betreffende volkjes of volken te weren op concentratieplaatsen zoals: bevruchtungsstations, markten en drachtgebieden.

Het is eveneens belangrijk dat niet alleen de darrenvolken bevolkt zijn met voldoende darren van hoge kwaliteit maar dat de volken eveneens geen of een zeer lage besmettingsgraad hebben met AVB.

Ook de paringsstations moeten zich laten testen op AVB. Je kan toch niet zomaar risico's nemen i.v.m. de assistentie tot het verspreiden van het besmettelijke AVB of wel?

Dus... moet er een testverplichting zijn voor een belangrijk deel van de imkerijpraktijken en het zou, naar onze mening, daarbij niet slecht zijn een 'registratieplicht' en een 'reismeldingsplicht' in het leven te roepen om de uitvoering ervan in de hand te houden.

Op wetenschappelijk vlak wordt er hard gewerkt. Er zijn zeer ernstige beslissingen te verwachten om een efficiënter onderzoek te installeren tegen een vriendelijke prijs, de verspreiding van AVB in kaart te brengen en de het fenomeen 'AVB' op een andere wijze te gaan benaderen. Op deze wijze zal de imkerij meer vat krijgen op de kwaal en een aanvaardbare bestrijding kunnen voor op stellen die geen bedreiging vormt voor het selectiewerk en de imkerpraktijken. Het wordt dus hoog tijd dat dit op Europees vlak wordt bekeken zodat er minder interpretatie verschillen zijn inzake de sanitaire in de imkerij. Ook omwille van de drukke reisactiviteiten van en naar drachtvelden en het commercieel transport van bijenvolken van telers naar imkerijen.

Dit artikel heeft geenszins de bedoeling om collega's onderuit te halen. Wel in tegendeel, het is de bedoeling om enkele misverstanden te helpen opruimen en onze visie op de AVB-aanpak te verduidelijken en kenbaar te maken.

We hopen hierbij dat onze collega's van Lemmer begrijpen waar het om gaat en we wensen ze nog veel arbeidsvreugde en succes toe.

Voor RKHvzw Krevelhille, Corneel Dewindt, voorzitter

Waarom willen wij zoveel?

Een onderdeel van de bijenteelt is de veredeling van het bijenras. Daarbij worden een aantal doelstellingen geformuleerd. Om er een paar te noemen: beperking van de zwerm drift, zachtaardigheid en vroege voorjaarsontwikkeling. Als je daarover nadenkt is dat vreemd. Immers waarom onze gedomesticeerde *Apis mellifera* niet zoveel als mogelijk in z'n natuurlijke staat gelaten? Het zwermen is een natuurlijke drift van de bijen. Zonder dat kan het bijenvolk niet blijven bestaan. Bovendien door het zwermen vernieuwt het volk zich en kan een jonge koningin tot ontwikkeling komen. Dat alles zonder allerlei onnatuurlijke kunst-

grepen. Puur natuur. Bovendien het zwerm-scheppen is een avontuur apart.

Ook zachtaardigheid is een doelstelling. Waarom eigenlijk? Wat is er aan een bijenvolk dat geen weerstand biedt tegen indringers, of dat nu een imker of iets anders is? Het is toch veel spannender om tegenspel te ontmoeten van het bijenvolk. Geef mij maar een volk dat paraat is en laat merken dat het zich niet zonder slag of stoot gewonnen geeft.

Theoretisch kun je bijenvolk zo veredelen dat de bij geen bij meer is. Een lief bijenvolkje dat zwermtraag is, geen noemenswaardige weerstand biedt tegen indringers, maar waarschijnlijk ook te sloom is om nog nectar te halen, is toch geen wenkend perspectief? Ik begrijp wel dat dit niet de bedoeling is, maar toch...

50 — Daarom een pleidooi voor het zoveel mogelijk in de natuurlijke staat laten van het bijenras met alle voor- en nadelen vandien. Wellicht is er helemaal geen sprake van nadelen. Wat wij als nadeel zien is een natuurlijke eigenschap die bij de bij hoort. Je neemt het een tijger, leeuw of poes toch ook niet kwalijk dat zij op

hun manier een prooi bemachtigen? Laten wij de bij de bij, met alles erop en eraan. Dan blijft de hobby spannend en komen we telkens weer voor een interessante verrassing te staan.

Klaas Kroesen, Beverwijk

Honingzeef

Reactie op Bijen 10(11): 308 (2001) 'Honingzeef' van Chris Rota. Doe de lege verstopte zeef in de vaatwasser en na ruim een uur wassen vind je hem terug: volmaakt schoon, elk gaatje is open en de zeef is bijna helemaal droog. Bovendien kun je al die kleine spulletjes van de koninginnenteelt op dezelfde wijze reinigen en steriliseren. Je kunt jezelf uren pulleken en prutsen besparen. Ik ken een imkersfamilie uit Zevenaar die de vaatwasser heeft weggedaan! Zonde toch!

Guus Witmond, Doetinchem

bijen

FOTO VAN DE MAAND

Foto ingestuurd door Peter Paardekooper uit Arnhem. De foto is medio 1999 gemaakt door Ruud Lamers uit Arnhem. Eind juni was het nest geheel verdwenen, zeer waarschijnlijk geschept door een collega-imker.

Verleden en heden (Deel 2)

Varroamijtbestrijding met mierenzuurdampen

Peter Elshout

Deel 1: Bijen 10(11): 295-297 (2001)

Veiligheid en welzijn bij gebruik mierenzuur

Mierenzuur (MZ) van 85% maar ook de 60% concentratie is een uiterst agressief, sterk etsend zuur, welk bij verkeerd gebruik ernstige brandwonden kan veroorzaken. Bij iedere handeling met MZ moet minimaal een emmer water aanwezig zijn om mogelijke spetters direct te kunnen afspoelen. Accepteer geen enkele storende factor. Werk in alle rust zonder mensen, kinderen, huisdieren om je heen en in een opgeruimde omgeving zonder struikelblokken. Draag altijd sluitende imkerskleding om de door de lucht van MZ aangetrokken bijen niet te hoeven weren. Werk altijd met plastic handschoenen en een (veiligheids)bril op. Een spetter MZ in de ogen maakt de wereld een stuk minder aantrekkelijk. Zorg dat bij iedere handeling, zoals het vullen van de verdamper, de wind van de rugzijde komt. Het inademen van de dampen is niet alleen adembenemend maar ook schadelijk. Vul de verdamper altijd met een laboratorium knijpfles en niet vanuit een glazen maatfles, maatbeker of iets anders. De laboratoriumfles kan niet stuk gaan of leeg lopen bij het omvallen. Van 85% MZ de noodzakelijk 60% concentratie maken is de meest gevaarlijke handeling. Hierbij is zich hullen in volledige zuurbestendige kleding (regenkleding), waarbij de broek over de laarzen gedragen moet worden, een noodzaak, naast het dragen van plastic handschoenen en een goed sluitende bril of gezichtsmasker. Giet altijd de 85% MZ in de hoeveelheid water, die nodig is om een 60% concentratie te verkrijgen.

Nooit andersom i.v.m explosiegevaar. Voor 1 liter 60% MZ is 294 ml water nodig waarin 706 ml 85% MZ wordt gegoten. Het kopen van 60% MZ, in plaats van het zelf aanmaken, is dan ook aan te bevelen.

Voor alle duidelijkheid: Het Ministerie heeft echter toelatingsvoorwaarden gesteld: Mierenzuur kan alleen op recept van een dierenarts en gemaakt door een apotheker worden toegelaten. Wij moeten deze voorwaarden formeel volgen. Een dierenarts in Diessen is bereid recepten op verzoek aan te reiken. Kosten per recept: 6,13 euro.

Aanpassingen aan de bijenkast

Gebruik geen ijzeren of gegalaniseerde ijzeren afstandstrips of ijzeren afstandhoudertjes. Alleen aluminium afstandstrippen, bevestigd met rvs-spijkers is corrosiebestendig genoeg voor de agressieve MZ dampen. Het varroagaas in de bodems moet van roestvast staal of kunststof zijn. Uiteraard geldt dit zeker voor de spandraden in de raampjes. Naast de aanschaf van de verdamper, die met roestvrijstalen schroeven op de waterbestendige multiplex opvulling in de raampjes zijn bevestigd, een hele uitgave, die echter binnen een jaar of vijf is terugverdiend. Dit in vergelijking met de prijs van de tot op heden reguliere middelen. En naast de voordelen van geen residuen meer in onze bijenteeltproducten en het gevaar voor resistentie.

Nassenheider mierenzuurverdamer

Om een noodzakelijke effectiviteit van minimaal 98% doding van de varroamijten te bereiken moet de verdamer tweemaal worden ingezet. De verdamper worden door middel van een laboratoriumknijpfles tot 130 à 140 ml voor de eerste behandeling en tot 100 ml bij de tweede behandeling gevuld. De eerste maal direct na de lindendracht, dat is eind juli tot begin augustus en een tweede maal gedurende de laatste weken van september. Per broedbak wordt er één verdamer gebruikt. Een volk op twee bakken krijgt dus twee verdamper die bij koudbouw beide in de bovenste bak aan weerszijden van het broednest geplaatst worden. Tussen het broed en de verdamer moet altijd een raam voer hangen wat ervoor moet zorgen dat bijen en broed niet een te hoge, dodelijke dosis mierenzuurdamp krijgen. Dat houdt ook in dat er in de onderbak direct onder het raam voer ook een raam voer moet hangen om het broed in de onderbak af te screenen. MZ damp is zwaarder dan lucht, en er zou in het geval dat er in de onderbak geen voerraam aanwezig is tussen het broed en de verdamer in de bovenbak al het uitlopendbroed doen afsterven. Een veel gemaakte fout die voorkomen kan worden door bij ieder volk even de omvang van het broednest vooraf te controleren. Anderzijds zou dit beter omschreven moeten zijn in de gebruiksaanwijzing van de verdamer. Bij warmbouw, waarbij de raten

evenwijdig hangen t.o.v. de vliegspleet, worden de verdampers diagonaalsgewijs geplaatst. In de bovenbak aan de voorzijde en in de onderbak aan de achterzijde van de bijenkast. Uiteraard ook hier met een raam voer tussen de verdamper en het broed. Een volk op één bak krijgt uiteraard één verdamper. Bij warmbouw is een effectieve varroabestrijding sneller bereikt dan bij koudbouw. De verdamping is door de enigszins gestagneerde ventilatie naar de vliegspleet, constanter en er zal daarom ook minder MZ verdampen. Bij koudbouw, de meest gebruikte opstelling van de raten t.o.v. de vliegspleet, is een actieve inzet van 10 tot 14 dagen noodzakelijk. Tijdens het gebruik van de verdampers is de vlieg-spleet geheel geopend, maar de varroabodem is goed gesloten om er voor te zorgen dat de dampen niet de kast uit vallen, maar circulerend door de bijenkast de vliegspleet verlaten.

Eerst, gelijktijdig of later inwinteren?

Na de afname van de honingbakken en twee ramen uit de broedbakken, kunnen de twee verdampers

volgens de boven beschreven spelregels geplaatst worden. Is de voedseltoestand zorgwekkend geef de volken dan eerst 6 tot 8 liter voer, wacht twee dagen en plaats dan de verdampers voor een dag of 10, waarna het ratenbestand wordt samengevoegd, de vulblokken geplaatst en verder wordt ingewinterd. Indien er voldoende voer in de volken blijft wacht men een tiental dagen. Haal de verdampers eruit, sluit het ratenbestand weer aan, plaats de vulblokken en start met inwinteren, of wacht hiermee tot de heidehoning is geoogst.

Haal de verdampers er na ongeveer tien dagen altijd uit omdat dan de ruimte boven de verdamper volledig wordt dichtgebouwd en volgestopt met wintervoer en daardoor onbruikbaar wordt voor de tweede behandeling in september, of omdat de raat ernaast een spekraat wordt, die tot in de ruimte van de verdamper is gebouwd. Het rangschikken van de raten is dan niet zonder veel geknoei mogelijk. Zonder de vulblokken zullen de bijen wildebouwraten op de lege plaatsen bouwen, die wederom voor bovengenoemde problemen zullen zorgen.

De ontwikkeling van het broednest en de bijenverdraagzaamheid

Tijdens iedere MZ behandeling treedt er een beperkte broedstop op. Jonge larfjes zijn veel gevoeliger voor de dampen dan de bijen en zullen dan ook zeker aan de rand van het broednest afsterven. De koningin blijft ook hier aan de leg, maar de larfjes zullen door de dampen sterven en door de bijen verwijderd en opgegeten worden. Als de verdampers zonder tussenkomst van een voerraam geplaatst worden, zullen al de in de ernaast gelegen raat uitlopende bijen het niet overleven. Alleen bijenlarven in de eerste negen dagen van de gesloten broedfase zijn relatief ongevoelig voor de MZ dampen. De eerste MZ behandeling in de maanden juli/augustus verloopt nagenoeg altijd probleemloos. De tweede behandeling halverwege/einde september laat soms een acceptabel aantal dode jonge bijen zien. De omstandigheden zijn in dit jaargetijde meestal geheel anders dan die van juli/augustus. De volken zijn door de lagere temperaturen veel minder actief waardoor ook de luchtcirculatie in de volken veel minder is. Ondanks het feit dat de volken onderling ogenschijnlijk gelijkwaardig zijn, laten zich duidelijke verschillen zien in de hoeveelheid verdampte MZ per tijdseenheid. De broedstop die er tijdens de MZ behandeling optreedt, zorgt ervoor dat de volken eerder uit het broed raken. Volgens gerespecteerde wetenschappers als Dr. Liebig en Dr. Bretschko e.a.

Het vullen van de Nassenheider verdamper met behulp van een laboratoriumknijpfles. Foto's: Peter Elshout.

heeft dit geen negatieve uitwerking op het bijenvolk, maar eerder een voordeel omdat de winterbijen in ontwikkeling meer zorg krijgen en daardoor langer leven. Volken die door selectie juist langer doorbroeden zijn altijd gevoeliger voor ziektes en aantastingen. Het tegen de regels van de natuur in doorgaan met broedaanzet, lijkt vanuit menselijk oogpunt soms een economisch voordeel, maar gaat altijd ten koste van het welzijn van de bijen. Doorbroeders zijn dan ook mijtenkwekers.

Kan MZ altijd en op ieder moment van het jaar worden ingezet?

Het antwoord hierop is nee. Tijdens nog te oogsten dracht of voor de honingafname is het niet verantwoord d.m.v. MZ een bestrijding toe te passen en wel omdat dan de te oogsten honing een onverantwoord hoog zuurgehalte zal hebben. Mierenzuur is weliswaar een natuurlijke substantie in honing en zeker in de honing van de tamme kastanje, maar mag daar nooit aan toegevoegd worden. Een en ander is omschreven in het honingbesluit.

Pas opgezette bijenvolken, bestaande uit jonge bijen en een (bevruchte) koningin, kunnen niet behandeld worden. Zonder broed is de kans groot dat de meeste bijen sneuvelen of massaal de kast uitlopen. Evenzo is het tegen alle regels in om een volk in volle ontwikkeling in het voorjaar te behandelen. Hier gaat het om relatief oude winterbijen die met de grootste inspanning een veel grotere generatie zomerbijen

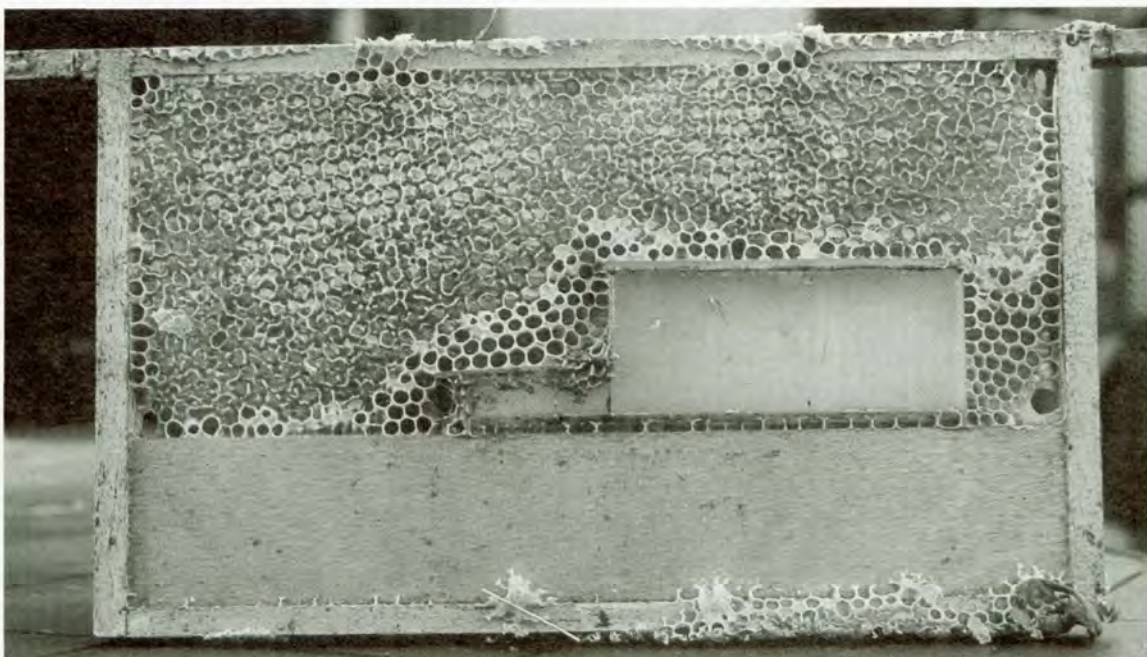
moet verzorgen en voeden. Door de MZ dampen zal een broedstop ontstaan met voor een volk in deze tijd van het jaar mogelijk desastreuze gevolgen.

Vragen aan de imker

De Nassenheiderverdamper is niet als boven omschreven toepasbaar in korfvolken. De variant van deze verdamper met pootjes en een afdruiplont en horizontaal verdampingsvlies zou een goed alternatief zijn, indien er in de korf onder de raten voldoende ruimte is. Het gebruik van MZ, gedrenkt in houtboord plaatjes of bierviltjes, welke onder de korfvolken gelegd worden is ook goed toepasbaar. Zelf heb ik op dit vlak een te beperkte ervaring.

Welke korfimker zou daarover zijn ervaring op papier willen zetten?

In het algemeen kan gezegd worden dat, wanneer imkers geen varroabestrijding toepassen, deze bijenvolken na 2 à 3 jaar zullen sterven, of langere tijd balanceren tussen leven en doodgaan. Hierop zijn uitzonderingen, die zeker het publiceren waard zijn. Naast deze informatie is het van belang te weten of deze imkers een bedrijfsmethode hebben, hoe hun drachtgebied is, hoe vaak en hoeveel honing ze van deze volken honing oogsten. Heeft u ervaring met bovenstaande, laat het dan een uitdaging zijn hierover het nodige op papier te zetten.

Laat nooit na gebruik de Nassenheiderverdamper in het volk hangen bij de inwintering. Dit is het resultaat.

De hofstaat van de koningin

Dat koninginnen een hofstaat hebben weet elke imker. De imker die in het gelukkige bezit is van een observatiekast heeft deze vast ook vaak genoeg gezien. Als je in een bijenvolk werkt en ramen met bijen uit het volk haalt, kom je de koningin regelmatig tegen maar nooit met een hofstaat. Blijkbaar is het volk of de koningin door de ingreep van de imker tezeer verstoord om een hofstaat te vormen.

Vorig jaar stond ik op een dag in mei met een observatiekast op een open dag van 'De Duinboeren'. De imker was voor deze dag uitgenodigd omdat hij met zijn bijen een bijdrage levert aan de bestuiving van aardbeien, bessen en appels, de producten van deze fruittelers. Er was veel publiek en de observatiekast trok de nodige aandacht. Uit de praatjes rond zo'n observatiekast blijkt dat er veel kennis over bijen onder het publiek aanwezig is, maar dat de imker daar nog heel wat op aan kan vullen. Meestal zie je de bijen achter het glas van de observatiekast zenuwachtig rondjes lopen op zoek naar een alternatief voor het afgesloten vlieggat. Dit volkje gedroeg zich erg rustig. Op een bepaald ogenblik begon het me op te vallen dat de koningin alweer omringd was door een hofstaat. Leuk voor het publiek en interessant voor de imker. Die hofstaat bestond ongeveer 2 à 3 minuten en daarna liep de koningin weer over de raten. Een tijdje later deed het verschijnsel zich weer voor. Ik had de indruk dat ik de vorige ongeveer een half uurtje eerder had gezien. Ik begon op mijn horloge te letten en je kon er bijna de klok op gelijk zetten. Elk half uur vormde zich een hofstaat die enkele minuten duurde. Het wonderlijke van dit verschijnsel vond ik de regelmaat waarmee het zich voordeed.

C. Lukkenauer, Udenhout

Voedsel en geurstoffen

Over de hofstaat: een ieder bekend. Bijen in de hofstaat bieden de koningin voer aan, voedersap zowel als maaginhoud, waar zij naar behoefte van neemt. Een andere belangrijke functie van de hofstaat is dat de werkbijen geurstoffen van de koningin via adsorptie aan het lichaamsoppervlak opnemen en daarmee de aanwezigheid van de koningin aan andere werksters doorgeven, ook als de koningin intussen is verder gewandeld. Voormalige hofstaatbijen krijgen van andere werksters voedsel aangeboden, als waren ze kleine moertjes. Ze kunnen deze bijzondere behandeling gedurende zo'n 15-30 minuten na het vertrek van de

koningin krijgen. Wie goed naar de hofstaat kijkt zal zien, dat er geen bijen zijn die vanaf een afstand naar de koningin toekomen. Pas als de koningin vlakbij is, hebben de bijen iets in de gaten. Als ze verder loopt, is ze ook heel snel 'uit het zicht', dat wil zeggen dat ook dan de hofstaatbijen niet weten waar ze heen ging. Dat komt vooral, omdat de koninginnegeurstoffen zo gemakkelijk aan het lichaam van de werksters blijven hangen. (Bij het zwermen kunnen we vaststellen, dat die geurstoffen zich ook over grotere afstand kunnen verplaatsen.) Door regelmatig rond te lopen zorgt de koningin ervoor, dat overal in het volk voormalige hofstaatbijen zijn die een beetje naar koningin ruiken. Ze loopt vooral rond in het broednest, dus daar waar de werksters bij afwezigheid van een koningin redcellen zouden kunnen optrekken.

Over een regelmatige afwisseling van stilzitten en lopen van de koningin kan ik niets meedelen; er is bij mijn weten niet over gepubliceerd. Wel is het natuurlijk zo, dat er in een observatiekast maar heel weinig eitjes worden gelegd, waardoor er veel tijd is om stil te zitten. Misschien weet iemand onder de lezers er iets over te zeggen?

Reactie van Hayo Velthuis

Hofstaat.

Tekening: C. Lukkenauer

Heeft u ook iets wonderlijks meegemaakt bij de bijen? Laat andere imkers ervan meegenieten!

De redactie nodigt u uit om uw waarneming op te sturen per brief, schijf of e-mail aan redactie@vbbn.nl of schoots7@zonnet.nl. Hayo Velthuis kan er een aanvullende of toelichtende reactie op geven.

'Bijenhouden is een ziekte'

Ton Thissen

Wie een beetje thuis is in Nederland-imkerland is in weerwil van de zgn. vergrijzing, vertrouwd met het onderscheid tussen oudere en jongere imkers. Van beide categorieën zijn kort door de bocht genomen de karakteristieke bekend: de ouderen imkeren met de landsbij ('de huis-tuin-en-keukenbij') en doen aan Aalsteren; de jongeren zijn geïnteresseerd in zwermtrage en verdraagzame bijen en doen aan koninginnenteelt. Een uitzondering op deze tweedeling is de inmiddels 86-jarige Dirk Termorshuizen uit Bergen op Zoom. Want hij is ouder wordend jong gebleven; hij weet van toen en van nu en wil ook nog van meer weten.

Van een politieman-imker kreeg hij op zijn 14^e (1930) een zwerm. In een kast. En die kast moest terug. Dat had twee dingen tot gevolg: van meet af aan werken met kasten (losse bouw) en die kasten zelf maken, want het geld groeide de mensen in de 30er-jaren niet op de rug. 'Voor vier dubbeltjes kocht je twee fruitkistjes (waarin destijds appels uit Australië werden aan-gevoerd) en die volstonden om er één simplex-kast uit te fabriceren. Ramen maakte je van afvalhout en voor een pak kunstraat moest je langdurig je moeder lief aankijken'. En zo belandde de zwerm in een eigen kast. De politieman fungeerde voorlopig als zijn bijenteeltleraar. Tijdens WO II werd hij opgepakt en verdween spoorloos. Het was de tijd van 7 centen voor 1 kg suiker, door het rijk verstrekt en voor mense-lijke consumptie onbruikbaar gemaakt. Een potje honing van 500 gram kostte toen 19 centen. Meer kon er bij de middenstand in die dagen niet van af. 'En als je tijdens de bezetting met je bijen naar de hei wilde op zo'n 20 km. afstand, kon dat niet met paard en wagen. Die had je wel, maar je durfde met je paard niet op de weg te komen. Die was je binnen de kortste keren kwijt aan de Duitsers. Dus de berries eraf, 8 kasten erop en met 3 man erachter. Wij hebben ze niet meer opgehaald. De Duitsers hadden ze doorzeefd'. Ofschoon Dirk niets moest hebben van bestuurs-functies, speelde de vereniging toch een grote rol in zijn imkerloopbaan. 'Voor de oorlog had die politie-man al een vereniging (afdeling van de NCB) opgericht. Er was wel een zgn. neutrale vereniging in Bergen op Zoom, maar je kon het niet maken daar lid van te worden. Ieder had in die tijd zijn eigen hok, als je begrijpt wat ik bedoel'. Maar een vereniging was alleen al met het oog op de suiker van groot belang.

Dirk Termorshuizen toen en Dirk Termorshuizen nu (foto's uit privé-verzameling)

Aan die 7 kg suiker per volk kwam heel wat bureau-cratische rompslomp te pas: bewijs van lidmaatschap, aanvraagformulieren, geleidebiljetten, douanecontrole. Toen de vereniging het loodje moest leggen, sloten zich na de oorlog de meeste imkers toch bij de neutrale vereniging aan. Zonder ophef overigens.

Na WO II

Vanaf toen kwam er flink schot in zijn imkerij. 15 Volken had hij altijd wel, op zijn hoogtepunt wel 50; zwermverhindering bestond voornamelijk uit doppen breken; voor honing ging hij jarenlang 4 weken naar het koolzaad in de Flevopolder; de spaarkast kwam in de plaats van de simplexkast; de Aalster methode bleek een openbaring. 'Ik had mijn bijen altijd bij huis. Dat kon ook, want wij woonden landelijk. Ik heb ook wel bijen in de wijk gehouden maar dat kwam omdat meer mensen op het idee kwamen bij ons in de buurt te komen wonen. En zo kom je vanzelf in een wijk

terecht'. Aan ziektebestrijding deed hij niet veel meer dan het stelselmatig zwavelen van zijn ramen. Dat voldeed. Van heidehoning zag hij na een paar keer slingeren definitief af. Onderwijl was zijn zoon Johan zijn hobby komen delen. Het een en ander leidde in de beginjaren '80 tot de bouw van een verenigingsstal in Halsteren door de VBBN-afdeling 'De Bijmoer'. Het is een educatieve stal geworden, uitgerust met een grote glazen wand, wat instructie aan leerlingen van diverse scholen mogelijk maakt. Johan fungeert thans als voorzitter van deze afdeling (met 81 ledenvergaderingen achter de rug); Dirk neemt tot op de dag van vandaag het onderhoud aan tuin en stal voor zijn rekening, al moet hij daar wel 8 km. vice versa voor fietsen.

56 De jaren '90

In Goes werd toen een lezing gehouden. Met zijn maat Rinus woonde Dirk die lezing bij. Het ging over Carnica's en over koninginnenteelt. Daarna was er een oprichtingsvergadering in Hontenisse. Het betrof een carnica-bevruchtungsstation, nu bekend als Kreverhille. Hij raakte in de ban van de carnica. 'Je kon er met blote kont op gaan zitten. Ze stoken niet!'. Ze werden lid, regelden enkele volkjes en praatten uit de privé-stal van Fons van de Werf – destijds voorzitter van het bevruchtungsstation – een carnica moeder los, die met de grootste zorg werd omringd en die gedurende 5 jaar voor veel nakomelingen van hoge kwaliteit zorgde. Het omzetten van zijn vuilnisbakkenbijen op carnica's lukte niet meteen. Ook daarom volgde hij – met zijn zoon – een cursus in De Klinge in België. In 1996 deed hij voor het eerst in zijn leven examen na een degelijke wintercursus Selectie koninginnenteelt. Hij kan zich de diploma-uitreiking nog in details heugen. In ieder geval was er sprake van 'een bejaarde imker die niet vies was van moderniteiten in de imkerij'. Met steeds meer carnica's op zijn stand en Kreverhille in de buurt gaat het hem steeds makkelijker af. 'Het had me 20 jaar eerder moeten overkomen'.

De toekomst

'Wat het kost, kost het, maar het komend jaar wil ik ook nog eens Buckfastbijen hebben. Ik zie niet meer zo goed, maar de koningin kan ik nog altijd vinden en zo af en toe zie ik ook nog eitjes. En anders mijn zoon Johan wel'. Hij is vast van plan Mia van der Heyden in St.-Hubert (zie Bijen 10-6-180) op te zoeken om daar wat koninginnen aan te schaffen. 'Bijenhouden', zegt hij bij ons afscheid, 'is een ziekte'. Een slepende ziekte in zijn geval.

Bij gepraat (4)

Eric Blankert

De voorbereidingen voor onze jaarvergadering op 2 maart a.s. in Hotel/Restaurant 'De Zwaan', Kerkstraat 2 te Raalte, aanvang 13.30 uur, zijn in gang gezet. De afdelingen zullen binnenkort de uitnodigingen ontvangen.

Aftredend is het bestuurslid G.J.B. Sprengelder. Statutair kunnen alle afdelingen kandidaten aan het bestuur voordragen. Niettegenstaande dit feit doe ik namens het bestuur een beroep op de noordelijke afdelingen waaronder afdeling Twente, een kandidaat te stellen.

Gelet op een goede voorbereiding en de keuzes welke voor de toekomst gemaakt dienen te worden vertrouw ik op een ruime vertegenwoordiging van de afdelingen op de algemene ledenvergadering. Mede in verband met de in gang gezette veranderingen is het oorspronkelijke voorstellen om het voorzitterschap na de vergadering over te dragen vooralsnog één jaar uitgesteld.

- Het voorgenomen gezamenlijk bezoek aan de Floriade op zaterdag 25 mei is nog in voorbereiding, wij trachten u hierover in het maandnummer nader te informeren.

- Wellicht onvoldoende belicht is dat het boek 'Bestuiving Land- en Tuinbouwgewassen door Honingbijen' van L.G.M. Hensels ook verkrijgbaar is bij de boekhandel. Uitgever Elsevier ISBN 90 5439 108 1 (prijs € 22,46).

- Op 5 december had het bestuur een open gesprek met dhr. Zevenbergen die als bemiddelaar de mogelijkheden van een fusie danwel een samenwerking onderzoekt. Alle aspecten zijn naar de mening van het bestuur ruimschoots aan de orde geweest. Bij het schrijven van dit artikel was nog geen tussenrapportage ontvangen. In de Algemene Ledenvergadering zullen wij hierop terugkomen.

ALV VBBN 23 maart 2002

De Algemene Ledenvergadering wordt gehouden op zaterdag 23 maart in het Congresgebouw van het Wageningen Internationaal Congresscentrum (WICC), Lawickse Allee 11 te Wageningen, aanvang 10.00 uur. Vanaf 09.30 uur ontvangst met koffie.

Agenda

1. Opening door de voorzitter, dhr. Dick Vunderink
 2. Overdracht voorzitterschap aan de nieuwe voorzitter, dhr. Jos Plaizier
- Verkiezing van de nieuwe voorzitter heeft plaatsgevonden tijdens de ALV van 29 september 2001.

3. Notulen ALV 29 september 2001 (bijlage*)
4. Mededelingen en ingekomen stukken. Onder andere stand van zaken fusiebesprekingen
5. Verkiezing hoofdbestuur
 - In de volgende vacatures moet worden voorzien:
 - a. door het aftreden en reglementair niet meer herkiesbaar zijn van mw. Catherine Reker
 - b. door het aftreden en reglementair niet meer herkiesbaar zijn van dhr. Henk v.d. Broek
 - c. door het aftreden en reglementair niet meer herkiesbaar zijn van de voorzitter dhr. Dick Vunderink en het doorschuiven van de secretaris, dhr. Jos Plaizier naar het voorzitterschap
 - d. door het verstrijken van de eerste driejaartermijn van dhr. Henk van der Scheer. Dhr. Henk van der Scheer stelt zich herkiesbaar voor een tweede termijn.

Momenteel zijn de kandidaten voor de opvolging nog niet bekend. Het Hoofdbestuur vertrouwt erop dat u ruim voor de komende ALV de namen en antecedenten van de nieuwe kandidaten zult ontvangen

6. Afscheid van de vertrekkende bestuursleden: mw. Catherine Reker, dhr. Henk v.d. Broek en dhr. Dick Vunderink
7. Jaarverslag 2001 (bijlage*)
8. Beleidsplan 2002 (bijlage)
9. Financiële jaarstukken 2000/2001 (bijlage)
 - Vragen over de financiële stukken dienen uiterlijk 14 dagen voor de vergadering schriftelijk te worden ingediend.
10. Commissie Nazien Boeken
 - Verslag van de commissie
 - (Her-)benoeming leden van de commissie
11. Begroting 2001/2002 en meerjarenraming VBBN (bijlage)
 - Opmerkingen over de begroting dienen uiterlijk 14 dagen voor de vergadering schriftelijk te worden ingediend.
12. Het maandblad Bijen
 - Toelichting door de redactie
 - a. Imkerforum
 - Toelichting door mw. R. van der Zee
13. Rondvraag Bij voorkeur vragen schriftelijk indienen tijdens de pauze.
14. Sluiting om 12.30 uur

Middagprogramma

Vanaf 13.00 uur wordt u de mogelijkheid geboden de lunch met koffie/thee te nuttigen in het Bijenhuis. Een lunchpakket à € 2,70 kunt u reserveren via tel: 0317-422422, fax 0317-414280 of E-mail: vbbsn@vbbsn.nl
Na de lunch wordt vanaf 14.00 uur, eveneens in het WICC, een tweetal lezingen gegeven.
Het programma zal u tijdig worden toegezonden.

Hoe komt u bij het Congrescentrum WICC/IAC?

adres: Lawickse Allee 11 te Wageningen

Openbaar vervoer:

- Vanaf station Arnhem: Midnet bus 50, 80 en 81 (resp. richting Utrecht, Amersfoort en Utrecht)

- Vanaf station Ede/Wageningen: Midnet bus 83 en 84
 - Vanaf station Rhenen: Midnet bus 50, 80 en 81 (richting Arnhem)
- Voor alle bussen geldt: halte WICC/IAC
De treintaxi brengt u vanaf station Ede/Wageningen tot voor de deur van het Congrescentrum.

Met de auto:

- Via N225 vanaf Rhenen/Breda (A15), 1e kruispunt met verkeerslichten (links Kortenoordallee, rechts Costerweg, recht door Lawickse Allee), recht oversteken en direct de ventweg aan uw rechterhand nemen, na 200 m parkeer-ruimte IAC aan uw rechterhand.
- Als u het terrein van het Bijenhuis verlaat gaat u rechtsaf, bij de verkeerslichten recht door (Nijenoordallee). Deze weg volgen tot tweede verkeerslicht (u rijdt tegen het Agrobusinesspark aan), linksaf de Kortenoordallee op, doorrijden tot het tweede verkeerslicht (rechtsaf is richting Rhenen). U slaat hier linksaf richting Centrum, meteen de ventweg aan uw rechterhand inrijden, na 200 m parkeer-ruimte IAC.
- Vanaf Ede (A12) richting Wageningen rijden, op het kruispunt (verkeerslichten) met de Nijenoordallee (links Restaurant 'Het Gesprek') rechtsaf slaan. Zie verdere aanwijzingen hierboven vanaf 'Nijenoordallee'.
- Vanaf Arnhem/Nijmegen: bij het vierde verkeerslicht (Forddealer Van der Kolk) linksaf richting centrum en meteen weer rechts.
 - a) op het parkeerterrein rechts meteen parkeren, volg het voetpad over de gracht naar het WICC/IAC;
 - b) voorbij Schouwburg Junushoff rechts (links Postkantoor) rechtsaf, einde weg weer rechts, na ca. 100 m rechts parkeer-ruimte WICC/IAC.

Van het Hoofdbestuur

Samenwerkingsverband VBBN en Universiteit Utrecht, Afdeling Bijenonderzoek

Eerdaags wordt een samenwerkingsovereenkomst gesloten tussen de VBBN en de afdeling Bijenonderzoek van de Universiteit Utrecht.

De belangrijkste doelstelling van de samenwerking is de instandhouding, het beheer en gebruik van de bijenstal van de Universiteit op het Uithofcomplex.

In het jaar 2002 zal de bijenstal door de afdeling Bijenonderzoek worden gebruikt voor onderzoek door de studenten van het tweejarige International MSc Programme Tropical Bees and Beekeeping in Tropical Climates en voor cursussen die voornamelijk voor de internationale studenten worden gegeven.

De VBBN zal van de bijenstal gebruik maken voor het geven van de zes praktijkmodulen van de B-opleiding Leraren Bijenteelt.

Drie stafmedewerkers van de afdeling Bijenonderzoek zullen het beheer van stal en bijenvolken op zich nemen. Voor de wat langere termijn zijn er meerdere ideeën om binnen het samenwerkingsverband te realiseren. Zo worden plannen ontwikkeld om gezamenlijk een *Studium Generale* te organiseren, waarbij zowel medewerkers van de universiteit als geïnteresseerde buitenstaanders een lezingencyclus kunnen bijwonen over de laatste stand van zaken van het (internationale) bijenonderzoek.

Voor de VBBN wordt gedacht aan het gebruik van de bijenstal en faciliteiten van de universiteit bij het organiseren van bijenteeltcursussen en studiedagen over bijengezondheidszorg en koninginenteelt. Voor de VBBN is het van belang om in samenwerking met de universiteit voor cursussen en studiedagen gebruik te kunnen maken van een bijenstal in het centrum van het land.

Jos Plaizier, lid Hoofdbestuur

Verslag Algemene Ledenvergadering 2001

Gehouden op 29 september 2001 in Wageningen. Aanwezig: Afgevaardigden van 75 subverenigingen en 7 HB-leden

Opening door de voorzitter

De voorzitter heet de aanwezigen op deze door de MKZ-crisis in het voorjaar uitgestelde vergadering van harte welkom en bedankt de aanwezigen door het besluit tot dit uitstel door allen werd gerespecteerd. De voorzitter vraagt een minuut stilte om de overledenen te herdenken.

Ingevoegd worden de agendapunten:

- bij punt 7 'Besluit garantie Floriade 2002'
- tussen punt 6 en 7 'Onderscheidingen'

Mededelingen en ingekomen stukken

• Schiermonnikoog: Het conflict is in der minne geschikt. Er is meer dan f20.000,- bijeengebracht. Het wachten is nu op de bouwvergunning.

• Intratuin: De actie was een groot succes. We hopen volgend jaar weer via Intratuin een actie op te kunnen zetten. Oproep: doe mee. Het is de manier om meer bekendheid te geven aan de imkerij en een lans te breken voor drachtplanten. Mw. Reker verzoekt degenen die hun enquête nog niet hebben ingeleverd, dit alsnog naar Intratuin of naar het Bijenhuis te sturen.

• Imkerforum: De Zoemlijst is door mw. Romee van der Zee tot een mooier Internetmedium ontwikkeld: het Imkerforum, dat op haar aanbod door ons is overgenomen. De webredactie is nog niet benoemd. Doel van het Imkerforum: informatieverstrekking en communicatie voor VBBN-leden. De vergadering stemt in met overname van het Imkerforum.

Financiële jaarstukken 1999/2000

De balans is door de vergadering geaccepteerd. Vorig jaar is positief afgesloten. De contributie zal geïndexeerd worden. Handel heeft een eigen vermogen van f130.000,- opgebouwd.

• Commissie Nazien Boeken

De commissie gaat akkoord met de stukken. Penningmeester en bestuur worden gedechargeerd.

De verkoop van de CD-rom loopt wat rustiger dan verwacht. De nominale inleg is terugbetaald. De heer Meijeraan treedt af als commissielid. Hij wordt opgevolgd door de heer Martin v.d. Heiden uit Beekbergen.

De vergadering stemt d.m.v. applaus in met zijn aanstelling.

Onderscheiding

Voorgesteld wordt Anneke van Heest te onderscheiden met het erekorfje. Zij is heel veel jaren binnen de vereniging actief geweest met name in het onderwijs. Sinds 1978 is zij bevoegd leraar Bijenteelt en sindsdien heeft zij

vele cursussen gegeven met aanstekelijk enthousiasme. Ook is zij lid geweest van de commissie Ziektebestrijding. Met groot applaus betuigt de vergadering instemming.

Begroting 2000/2001 en meerjarenraming VBBN

Het ledenaantal daalt met ca 2% per jaar. De kosten voor het maandblad zijn licht gestegen. Verdere kosten blijven ongeveer gelijk. Er is een kleine winst behaald. Na 2003 zal de contributie omhoog moeten.

• Garantstelling Floriade: Piet Hooyman namens de commissie Floriade: sinds juni 1998 lopen de voorbereidingen voor een bijenpaviljoen op de Floriade 2002. Het thema zal zijn: 'Verwondering'. In eerste instantie konden we het geld niet bijeen krijgen. Uiteindelijk bood de Bloemenveiling Aalsmeer de helpende hand, later vergezeld door het Schipholfonds en de Floriade zelf. Eind oktober 2001 zal de beplanting door de Ambrosiushoeve worden aangelegd. Er zal een website worden opgezet. Aan bedrijven zullen relatiedagen worden aangeboden. De Floriade blijft 190 dagen open. Er zijn ambassadeurs nodig, waarvan een deel de Engelse taal moet beheersen i.v.m. buitenlandse bezoekers. Tekort in de begroting bedraagt f15.000,-. Dit zal uit verkoop en sponsoring tijdens de Floriade moeten komen. Met applaus stemt de vergadering in met een voorgestelde garantie voor deze f15.000,-.

Verkiezing hoofdbestuur

De vergadering applaudisseert instemmend met het de aanstelling van Marcel Simon.

Instemming ook voor de verlenging van één jaar van de ambtstermijn van Catherine Reker en de derde termijn van Kees Bos.

Dick Vunderink heeft in maart 2002 drie termijnen volgemaakt en zal aftreden. Als opvolger wordt voorgesteld: Jos Plaizier. Er hebben zich geen andere kandidaten. Dick Vunderink wijst erop dat in maart 2002 Jos Plaizier al drie jaar bestuurslid is. Hij kan nog twee termijnen van drie jaar het voorzitterschap vervullen.

Jos Plaizier belooft de nieuwe koers voort te zetten, waarbij zich 2 aspecten voordoen:

- 1) bestuursoverleg met overheid en landbouworganisaties over bijvoorbeeld behoud drachtwei en genetische modificatie. Jos Plaizier meent dat contacten met natuur- en milieuorganisaties met grote spoed moeten worden opgezet.
- 2) binnen het hoofdbestuur: het ombouwen van doelstelling naar belangenbehartiging van onze leden. Er is een lijn ingezet en deze zal worden doorgevoerd. Er zullen commissies, werkgroepen en projecten worden opgezet. De vergadering gaat per acclamatie akkoord met de benoeming van dhr Plaizier.

Catherine Reker en Henk v.d. Broek zullen volgend jaar aftreden. Er wordt een dringend verzoek gedaan naar geschikte HB-leden. Een profielschets kan via het VBBN-secretariaat verkregen worden.

Het maandblad Bijen

Marleen Boerjan, hoofdredacteur, stelt het volledige redactieteam voor.

Inzenders van kopij worden verzocht 6 weken voor de verschijningsdatum hun kopij in te leveren. Uit een grafische voorstelling blijkt dat over het onderwerp imkeren het meest gepubliceerd wordt.

Beleidsplan 2001

Onderwijs ligt op schema; bijengezondheidszorg, met

name AVB, kost veel energie; verbetering bijenweide ligt op schema; toekomst van de bijenhouderij loopt; PR & voorlichting blijft iets achter; nota ligt niet op schema.

Bijengezondheidszorg

De aanwezigen hebben allen een publicatie over spuit-schade + bijsluiter, verzorgd door Henk v.d. Scheer, ontvangen. In Bijen zal een publicatie komen over de toelating van mierenzuur. We moeten van het principe uitgaan, dat we van chemische naar biologische producten toe moeten. Mierenzuur is echter nog wel acceptabel. Het ministerie heeft echter toelatingsvoorwaarden gesteld: Mierenzuur kan alleen op recept van een dierenarts en gemaakt door een apotheek worden toegelaten. Wij moeten deze voorwaarden formeel volgen. Een dierenarts in Diessen is bereid recepten op verzoek aan te reiken. Kosten per recept: 6,13 euro (f 13,50).

AVB slaat gemiddeld 3 x per jaar toe. Het beleid van de overheid verandert. De bijenhouderij zal zich maximaal voor preventie moeten inzetten. De RVV is verantwoordelijk voor ruiming. Henk v.d. Scheer stelt voor een AVB-fonds uit de reserves in te richten van f 25.000,-, aan te vullen met een jaarlijkse bijdrage per imker van f 1,-. De vergadering stemt met dit voorstel in.

Fusie

Van alle fusiedeelnemers heeft de VBBN de meeste leden. Wat gebeurt er als we niet fuseren? Met elkaar staan we sterker. Nog sterker worden we samen met andere natuurorganisaties en de overheid. Een stap in die richting zetten zou nog meer perspectief bieden. Dhr. Zevenbergen van NFO is bereid de leiding in het fusietraject op zich te nemen.

1) Organisatiestructuur na de fusie:

Kringen zouden themagroepen kunnen zijn, die spontaan uit een afdeling ontstaan.

2) Stemrecht, verkiezingen en vorming groepen na de fusie: De stemverdeling naar grootte van de subvereniging behoudt dezelfde structuur.

3) Financiën: Het personeel van het Bijenhuis zou in dienst komen van de nieuwe vereniging. Het restvermogen zou in een stichting kunnen worden bewaard.

4) Handel: Het Bijenhuis heeft een gemiddelde winst over de afgelopen jaren van f 10.000,- dit zal in de toekomst f 15.000,- worden. Het pand is getaxeerd op f 2,2 miljoen. Het Bijenhuis zal eigendom van de nieuwe vereniging worden.

Na de fusie zullen alle leden gezamenlijk het nieuwe bestuur kiezen. Het lidmaatschap zal niet duurder zijn en de rechten zullen niet gewijzigd worden.

De vergadering stemt d.m.v. applaus in met het voorstel van de voorzitter om op de ingeslagen weg door te gaan met de fusieplannen.

Rondvraag

De mierenzuur- en ijsazijnflessen zullen van veiligheidsdoppen worden voorzien.

De afgevaardigden van de 2 zuidelijke bonden en de ABTB spreken hun dank uit voor de uitnodiging en wensen de aanstaande voorzitter, Jos Plaizier, succes toe. Zij vertrouwen op een goede samenwerking.

Sluiting

De voorzitter sluit de vergadering om 13.00 uur.

Van de Bestuurstafel

J. Beekman

Het voltallige Bondsbestuur vergaderde op 19 december 2001 in het huis van de ZLTO Spoorlaan 350 te Tilburg.

Opening: De laatste vergadering van het jaar 2001 met, zo als gewoonlijk, een volle agenda. De voorzitter staat stil bij de ziekte van de heer D. Vunderink, voorzitter van de collega Bijenteeltorganisatie VBBN. Het Bondsbestuur wenst hem en zijn familie veel sterkte toe.

Notulen Bestuursvergadering d.d. 7-11-2001

De notulen zij ongewijzigd vastgesteld en ondertekend.

Ingekomen stukken en mededelingen

Ook nu weer zijn er weer verschillende stukken op het secretariaat binnen gekomen die behandeld dienen te worden door het bestuur. De secretaris maakt een selectie.

De voorzitter doet verslag van de Honingcommissie gehouden te Wageningen. Op de agenda van deze vergadering stonden de volgende punten die behandeld zijn:

- Evaluatie bijscholing Honingkeurmeesters te Heumen.
- Actualiseren en het afstemmen van de keuringseisen en -normen voor propolis en was.
- De cursus Honingkunde en het cursusboek.
- Boze brief honingkeurmeester/imker uit Zwartsluis.
- Vlechtwerk keuringseisen en normen.
- Uittreksel uit de Bedrijfsraadvergadering te Wageningen.
- De kilometervergoeding voor de leden werkgroep onderzoek Bijenhouderij/PPO zijn vastgesteld op f 0,60 of 0,27 euro/km.
- Bevruchtingstation te Schiermonnikoog. In de verdere afhandeling van de bouwvergunning is vertraging ontstaan. De gemeente heeft de bouwplannen afgekeurd. Verder overleg is noodzakelijk. Voor de commissie 'Schier' wordt een voorzitter gezocht.
- A Cursusboek bestuiving
- B Drachtplantengids.

Wat A betreft moet de financiële afhandeling nog verder bekeken worden en door de Bedrijfsraad goedgekeurd. De niet verkochte boeken die nog in het Bijenhuis te Wageningen aanwezig waren zijn door de Bijenteeltorganisaties naar rato overgenomen. Deze boeken kunnen door belangstellenden gekocht worden, inlichtingen bij de secretariaten van de organisaties.

B: zal op CD-rom gezet worden en belangstellenden voor deze map kunnen de CD-rom t.z.t. bestellen en de onderdelen via een PC afdrukken. Er is voor een losbladig systeem gekozen in verband met het uitwisselen van nieuwe gegevens.

- Bestuivingsregeling 2002.

Zie elders in dit nummer.

Door de secretaris:

- De actielijst is doorgenomen en waar nodig aangepast.
- Zaken zoals het uitreiken van decoraties en degelijke

zijn besproken. Wat het uitreiken van decoraties door leden van het bondsbestuur betreft, dit wordt door de leden van de verenigingen als positief ervaren. Toch wil het bondsbestuur bekijken of het nog beter kan. Het zal de volgende vergadering op de agenda gezet worden.

Vaststellen van de vergaderdata Bondsbestuur

Deze zijn conform het voorstel van de secretaris overgenomen en wel:

23 januari, 20 februari, 10 april, 22 mei, 7 augustus, 25 september, 6 november en 18 december. Indien u zaken heeft die in de Bestuursvergadering aan de orde moeten komen gelieve deze dan veertien dagen voor de geplande data aan het secretariaat te melden.

Jaarvergadering 6-4-2002

De eindejaarstukken benodigd voor deze vergadering zijn naar de verenigingen gezonden. Een planning voor het aanleveren van de financiële stukken 2001 is opgesteld.

Evaluatie studiedag 2001

Deze wordt nog even aangehouden omdat alle financiële gegevens nog niet bekend zijn.

60

Deelname aan tuinidee 2002

De zaken die nodig zijn om van deze dagen van Tuinidee weer een succes te maken zijn in een commissie vergadering d.d. 18 december 2001 geregeld. Tuinidee wordt gehouden te 's-Hertogenbosch in de Brabantshallen van 28 februari tot en met zondag 3 maart a.s. Een goede gelegenheid om de imkerij te promoten.

Het bestuur van de Bond van Bijenhouders ZLTO wenst alle lezers een gezond 2002 en de imkers een goed bijenjaar.

Voor meer informatie over het bovenstaande kunt u contact opnemen met het secretariaat 013-5836350 of via onze site www.bijenhouders-zlto.nl, zie ook het verenigingsboek.

Op 1 januari 2002 jl. is op 80-jarige leeftijd overleden de heer

G.A. DEES

Wij verliezen met hem een gewaardeerd imkerlid. Hij was een trouwe bezoeker van onze vergaderingen. Wij zullen hem missen.

Wij wensen zijn vrouw en kinderen veel sterkte toe.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Oostburg

Op 26 november 2001 overleed ons lid

GERRIT TOP

Hij is 27 jaar lid van onze vereniging geweest. De korfimkerij is hij altijd trouw gebleven. Zijn bescheiden optreden en vriendelijke verschijning zal ons nog lang bijblijven.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Luntenen

Plotseling en onverwacht is op 17 november 2001 op 86 jarige leeftijd overleden, onze zeer gewaardeerde bijenvriend en oud secretaris/penningmeester

LEENDERT ROZEBOOM

De laatste zes jaar is Leendert het vanwege zijn gezondheid wat rustiger aan gaan doen. Hij stopte met één van de belangrijkste bezigheden, waarvoor hij het grootste deel van zijn leven heeft geleefd, de bijenhouderij en de daaraan verbonden bestuurlijke functies.

Leendert was sinds 1930 lid van onze vereniging en van 1945 tot 1995 bestuurslid. Van die vijftig jaar was hij maar liefst 33 jaar secretaris/penningmeester en daarna nog elf jaar penningmeester.

Alle onderscheidingen die hij voor zijn jarenlange zeer trouwe inzet voor onze vereniging heeft kunnen ontvangen, heeft hij ook gekregen. Leendert ontving de Zilveren en later de Gouden verenigingsspeld van de VBBN. In 1990 werd hem de eremedaille in Zilver in de orde van Oranje Nassau opgespeld wegens zijn bijzondere verdiensten voor de imkerij. En bij het beëindigen van zijn bestuursfuncties bij onze vereniging werd hem het erelidmaatschap aangeboden. Tenslotte behoorde hij tot het zeer selecte groepje, dat tijdens ons 100-jarig jubileum in 1998 de plaquette voor zeer langdurig lidmaatschap van de VBBN werd uitgereikt. Het was Geurt van Karel v.d. Brink van de vermaarde imkersfamilie, die Leendert omstreeks 1930 interesseerde en aangespoorde om te gaan imkeren en er ook voor zorgde dat hij in het Bijenhuis van de VBBN te Wageningen ging werken. En dat Leendert het imkeren geleerd had van een topimker, was duidelijk te merken als je met hem over de bijen sprak. Voor bijna alle problemen wist hij wel een oplossing. Ook wist hij precies te voorspellen welke drachtgebieden jaarlijks de beste opbrengst hadden. Als hij zijn bijenvolken behandelde, dan was een vakman aan het werk. Snel, behendig en nauwkeurig werd gewerkt met zijn grote handen, alsof hij nooit anders had gedaan. Hij was een typisch imker van de oude stempel. Imkeren was voor hem een combinatie van een nuttige bezigheid die ook de nodige afleiding gaf.

Na zoveel jaren is daar allemaal een einde aan gekomen. Een einde aan een legendarische man die gedurende vijftig jaar de voorkeur en voor een groot deel het gezicht van onze vereniging was. Die taken zijn inmiddels allemaal overgenomen maar wat onvervangbaar is, is de aanwezigheid van Leendert. De vriendelijke en bereidwillige nestor van onze vereniging.

Wij wensen Dien en de familie heel veel sterkte toe bij dit grote verlies. Wij zullen nog heel vaak aan Leendert terugdenken.

bestuur en leden
VBBN subvereniging Veluwezoom, Bennekom
Geri Glastra, oud-voorzitter